

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΠΤΩΧΟΛΕΟΝΤΟΣ*

(Έξ ιδιοκτητού άνεκδότου παραλλαγής)

Τὸ κατωτέρω ἐκδιδόμενον κείμενον τῆς «Ριμάδας εἰς κάποιον γέροντα» εἶναι νέα παραλλαγή τοῦ γνωστοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ίστορία περὶ τοῦ Πτωχολέοντος», ὡς ἐπεκράτησε νὰ ἀποκαλῆται, στιχουργήματος, περὶ τοῦ ὁποίου πολλὰ ἤδη κατὰ καιροὺς ἐγράφησαν¹. Σφύζεται δ' ἐν χειρογράφῳ, τὸ ὁποῖον, μετ' ἀγνώστων ἐπίσης παραλλαγῶν τοῦ «Πουλολόγου» καὶ τοῦ «Πωρικολόγου», ὅλως τυχαίως ἠγόρασα, μετὰ τινων ἄλλων παλαιότερων καὶ νεωτέρων ἐκδόσεων, κατὰ πρόσφατον εἰς Ἑνετίαν ταξιδιόν μου, παρὰ βιβλιοπώλου, ἀγνοοῦντος προφανῶς τὴν σημασίαν του. Τὰ χειρόγραφα ταῦτα, γραφέντα πιθανώτατα διὰ τῆς ἰδίας χειρός, κατὰ τὸ δευτέρον ἡμῖσιν τοῦ 17 αἰῶνος, ἀπετέλουν ἀρχικῶς μέρος ἐκτενεστέρου κώδικος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου βραδύτερον ἀπεσπάσθησαν.

Οὐδεμίαν πληροφορίαν ἠδυνήθην νὰ συλλέξω περὶ τῆς προελεύσεως καὶ τῶν περιπετειῶν τῶν χειρογράφων τούτων, περὶ τῆς ἀκριβοῦς ἐποχῆς τῆς ἀντιγραφῆς καὶ περὶ τοῦ γραφέως αὐτῶν, πλὴν τῆς εἰς τὸ τέλος τοῦ κειμένου τῆς «Ριμάδας εἰς κάποιον γέροντα» ὑπαρχούσης σημειώσεως «Χεῖρ μοναχοῦ Διονυσίου»: τίς ὅμως ὁ μοναχὸς οὗτος δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ καθορισθῆ.

Περιοχόμενον.— Ἡ «Ριμάδα» ἀνήκει εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἠθικο - διδακτικῶν περιεχομένου στιχουργημάτων τῆς δημῶδους παραγωγῆς, ἧτις ἀνεπτύχθη ἐν Βυζαντίῳ, ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ 17 μ. Χ. αἰῶνος,

*) Εἰς τὸν πρὸς τιμὴν τοῦ σεβαστοῦ καὶ ἀγαπητοῦ συναδέλφου κ. Ἰω. Καλιτσουνάκη ἐκδιδόμενον τόμον ἐξέλεξα τὸ ἀνωτέρω θέμα, διότι μὲ αὐτὸ ἔχει ἀσχοληθῆ καὶ ὁ τιμώμενος εἰς τὴν πρόσφατον μελέτην του: «Τὸ μεσαιωνικὸν στιχούργημα Βίος καὶ πολιτεία τινὸς δοκιμωτάτου καὶ σοφωτάτου γέροντος», *Byzantinische Zeitschrift*, 1951, σελ. 304 - 314.

1) Κυριώτερα βιβλιογραφία: Κ. Κρομμιάχης, «Ίστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας», μεταφρασθεῖσα ὑπὸ Γ. Σωτηριάδου, Ἀθῆναι, 1900, τομ. Γ', σελ. 46 - 49, ὡς καὶ ἡ ἐκεῖ ἀναφερομένη βιβλιογραφία περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τῶν ἐν τῇ Δύσει διασκευῶν τοῦ μύθου, M. Gidel, «Nouvelles études sur la littérature grecque moderne», Paris, 1878, σελ. 385 - 400, Ν. Πολίτου, «Ίστορία τοῦ Πτωχολέοντος», Παρθενῶν, 1872, σελ. 1125 - 1130, Ἡ. Βουτιερίδου, «Ίστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας», Ἀθῆναι, 1924, τομ. Α', σελ. 162 - 164 καὶ αἱ λοιπαὶ ἱστορίαι τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας. Βλ. ἐπίσης Ἰω. Καλιτσουνάκη, «Τὸ μεσαιωνικὸν στιχούργημα Βίος καὶ πολιτεία τινὸς δοκιμωτάτου καὶ σοφωτάτου γέροντος», ἐνθ' ἄν.

μὲ ἀντιπροσωπευτικώτερον ἔργον τὸν λαϊκώτατον καταστάντα Σπανέαν⁴.

³Ἠθικὸν δίδαγμα τοῦ ποιήματος εἶναι, ὅτι ὁ ἀληθὴς σοφὸς καὶ τίμιος ἄνθρωπος, ὁ διατηρῶν πάντοτε τὴν ψυχικὴν αὐτοῦ γαλήνην καὶ ἡρεμίαν, οὐδέποτε ἀπόλλυται ἐν τῷ βίῳ, ἐὰν δέ, λόγῳ ἀτυχημάτων ἢ ἄλλων ἀντιξοοτήτων τῆς ζωῆς, περιπέσῃ τυχὸν εἰς δυστυχίαν καὶ στερηθῇ τῶν ἀγαθῶν αὐτοῦ, διὰ τῆς συνέσεως καὶ τῆς τιμιότητος κατορθώνει, καὶ πάλιν, τῇ βοήθειᾳ τοῦ Θεοῦ, νὰ ἐπανέυρῃ τὴν ἠθικὴν καὶ ὕλικὴν ἀποκατάστασίν του.

⁴Ὁ διδακτικὸς οὗτος χαρακτὴρ τοῦ ἔργου ὁμολογεῖται κατηγορηματικῶς καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ ἀγνώστου ποιητοῦ εἰς τὸ τέλος τῆς ἐν τῷ παρισινῷ κώδικι διασφθεῖσης παραλλαγῆς, ἣτις καταλήγει διὰ τοῦ κατωτέρω ἐπιμυθίου :

*Ὅπως δὲ τιμᾶ ὁ Θεὸς
τοὺς φρονίμους τοὺς ἀνθρώπους·
μὲ τὴν γνῶσιν ὅπου ἔχει,
πάλιν ὁ πτωχὸς πλουτίζει.* (στιχ. 381 - 384)

⁵Ἐπίσης ἡ παρ' ἡμῶν δημοσιευομένη παραλλαγή καταλήγει διὰ τῶν ἐξῆς :

*Καὶ τὸν Κύριον δοξάσαν,
ὅπου δίδει τὴν σοφίαν
καὶ τὴν ἀγαθὴν καρδίαν,
δίδει δὲ καὶ προμηθείας
εἰς τοὺς ἐπτωχοὺς καὶ χήρας.* (στιχ. 325 - 329)

⁶Ἡ ὑπόθεσις τοῦ ποιήματος εἶναι ἀπλή⁴. Πλούσιός τις, Λέων καλούμενος, σοφὸς καὶ φρόνιμος πρεσβύτης, κατὰ τινα ἐπιδρομὴν Ἀράβων⁵ κουρασίων, ἀπεγυμνώθη ὀλοκλήρου τῆς περιουσίας αὐτοῦ, ἐκ τοῦ γεγονότος δὲ τούτου καὶ ἀπεκλήθη Πτωχολέων⁶. Ἴνα βοηθήσῃ τὴν πολυμελῆ οἰκογένειάν του καὶ ἐξαγάγῃ αὐτὴν τῆς θλιβερᾶς πενίας,

⁴) Περὶ τῆς ἠθικο - διδακτικῆς ποιήσεως, βλ. Κ ρ ο υ μ β ἄ ρ ε ρ, «Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λυγοτεχνίας», ἐνθ' ἄν., σελ. 33 ἐπ.

⁵) Πβ. καὶ τὴν παραλλαγὴν τῆς Βιέννης, στιχ. 348 ἐπ., 801 ἐπ. (ἐνθα ὁ μῦθος τοῦ μύρμηκος) κλ.

⁶) Ἐκτεταμένην περίληψιν βλ. ἐν Ἰ ω. Κ α λ ι τ σ ο υ ν ἄ κ η, «Τὸ μεσαιωνικὸν στιχοῦργημα Βίος καὶ πολιτεία τινὸς δοκιμωτάτου καὶ σοφωτάτου γέροντος», ἐνθ' ἄν., σελ. 304 - 307.

⁷) Ἀραβες καλοῦνται τὴν ἐποχὴν ταύτην οὐχὶ μόνον οἱ ἐξ Ἀραβίας κατὰ γόμενοι, ἀλλ' ἐν γένει πάντες οἱ ἐπιδρομεῖς.

⁸) Βλ. παραλλαγὴν Βιενναίου κώδικος, στιχ. 37: ὁ πτωχὸς ὁ Πτωχολέων, κλ.

εἰς ἣν εἶχε περιέλθει, συνειβούλευσε τοὺς υἱοὺς του νὰ τὸν πωλήσωσιν ἀντὶ μεγάλης τιμῆς εἰς τὴν ἀγοράν, ὡς σκλάβον, μὲ τὴν πεποιθήσιν, ὅτι ὁ Θεὸς θὰ ἔλθῃ ἀρωγὸς εἰς τὰ περαιτέρω. Πράγματι ἀγοράζει αὐτὸν ἀνώτερος ἀξιωματοῦχος τῶν ἀνακτόρων, ὁ δὲ βασιλεὺς, ὅστις κατ' ἀρχὰς ἐκπλήσεται διὰ τὴν καταβληθεῖσαν ὑπέρογκον τιμὴν, ταχέως διαπιστοῖ, ὅτι ὁ γέρον ἦτο ἀνώτερος οἰουδήποτε τιμήματος, καθότι καὶ ἐκ φύσεως εἶχε προικισθῆ μὲ πολλὰς ἀρετάς, καὶ ἐκ πείρας εἶχεν ἀποκτήσει ἐξαιρετικὴν σοφίαν καὶ ἰκανότητα, ὥστε, σὺν τοῖς ἄλλοις, νὰ διακρίνῃ τὴν πραγματικὴν ἀξίαν τῶν πολυτίμων λίθων, τῶν ζώων καὶ αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων. Οὕτως, εὐκαιρίας δοθείσης, ὁ Πτωχολέων ἀποδεικνύει εὐτελοῦς ἀξίας τὸν λίθον, τὸν ὁποῖον ἀνατολίτης πραγματευτὴς ἐπώλει ὡς πολυτιμώτατον, ἐπίσης δὲ καὶ ἑλαττωματικὸν τὸν ἵππον, τὸν ὁποῖον ἕτερος πραγματευτὴς ἐπώλει ἐξ ἴσου εἰς ὑπέρογκον τιμὴν, διατεινόμενος ἐκλεκτὴν τὴν καταγωγὴν αὐτοῦ. Ὁ σοφὸς πρεσβυτὴς ἀποτρέπει ἀκόμη τὸν βασιλέα ἀπὸ τοῦ νὰ νυμφευθῆ νέαν, τὴν ὁποίαν οὗτος μὲν ἐνόμιζεν ἀνωτέραν πάσης ὑπονοίας, ἀντιθέτως δ' ἐκεῖνος ἀποκαλύπτει καταγομένην ἀπὸ κοινὴν γυναῖκα, ἐκ φύσεως δὲ ῥέπουσαν καὶ αὐτὴν πρὸς τὸν ἔκλυτον βίον. Ὁ βασιλεὺς, κατάπληκτος πρὸ τῆς μαντικῆς ταύτης ἰκανότητος τοῦ γέροντος, ἐρωτᾷ τοῦτον καὶ περὶ τῆς ἰδίας αὐτοῦ καταγωγῆς, ὁ δὲ Πτωχολέων τοῦ ἀποκαλύπτει ὅτι δὲν εἶναι γνήσιον βασιλέως τέκνον, ἀλλὰ νόθος υἱὸς ἀρτοποιοῦ τινος, γεγονός, ὅπερ καὶ ἡ βασιλομήτωρ ἠναγκάσθη νὰ ὁμολογήσῃ, δικαιολογουμένη δι' ἀνικανότητα τοῦ συζύγου της. Ὁ βασιλεὺς παρακαλεῖ τὸν γέροντα νὰ μὴ κοινολογήσῃ τὸ μυστικόν, εἰς ἀντάλλαγμα δὲ προσφέρει εἰς αὐτὸν πολυπληθῆ δῶρα καὶ χρήματα. Τέλος ἀφίνει αὐτὸν ἐλεύθερον, ὅπως ἐπανέλθῃ πλησίον τῶν οἰκείων του καὶ ζήσῃ εἰς τὸ μέλλον εὐτυχῆς, δοξολογῶν τὸν Θεὸν διὰ τὴν πρόνοιαν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν αὐτοῦ.

Ὡς παρατηρεῖ ὁ Καλιτσουνάκης, «ἡ ἀπλότης τοῦ στιχοῦργήματος εἶναι κατάδηλος, καὶ προφανὴς ὁ σκοπὸς του, ἡ ὑπὲρ πᾶσαν δύναμιν, καὶ τὴν βασιλικὴν ἀκόμη, ἀνωτερότης τῆς σοφίας καὶ παιδείας. Ἡ ἐκλογή τῶν τεσσάρων ἀποδείξεων κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὰς «τέσσαρας τέχνας» τὰς ὁποίας εἶχεν, εἶναι ἐπιτυχῆς καὶ ἡ σειρά των κατὰ προοιούσαν σπουδαιότητα. Ἡ ἐκλογή δὲ τῶν παραδειγμάτων γενικωτέρας φύσεως: ἀνὰ ἓν παράδειγμα ἐκ τῆς ἀψύχου φύσεως, ἐκ τοῦ βασιλείου τῶν ζώων καὶ ἔπειτα ἐκ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων. Εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο ὀρίζεται τῆς μὲν εὐειδοῦς γυναικὸς (κόρης) τὸ παρὸν καὶ μέλλον, τοῦ δὲ ἀνδρὸς (καὶ ἰσχυροῦ βασιλέως) τὸ παρελθόν»¹.

¹) Ἰω. Καλιτσουνάκης, «Τὸ μεσαιωνικὸν στιχοῦργημα κ.λ.», ἐνθ' ἀν., σελ. 307.

Χειρόγραφα καὶ ἐκδόσεις.—Τὸ ποίημα ἔχει ἐκδοθῆ μέχρι τοῦδε ἐκ τριῶν διαφορῶν καὶ μεταξύ των ἰκανῶς ἀφισταμένων παραλλαγῶν, ἐξ ὧν ἡ ἀρχαιότερα, ἐκ 384 στίχων, καὶ ἐν τῷ ἑλληνικῷ κώδικι 390 τῆς Ἑθνικῆς βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων (φυλλ. 71r — 75v) σφζομένη⁹, ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ E. Legrand τῷ 1872¹⁰, μετ' εἰσαγωγῆς τοῦ E. Gidel¹¹ καὶ σημειώσεων τοῦ ἰδίου Legrand καὶ Wyndham¹² ἢ δευτέρου, ἐξ 939 στίχων, εἰς τὰ μέσα τοῦ 19^{ου} αἰῶνος ἀναγομένη καὶ ἐν τῷ Βιενναίῳ κώδικι 244 (φυλλ. 105 - 108)¹³ σφζομένη, ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ W. Wagner τῷ 1878¹⁴, καὶ ἡ τρίτη, ἐκ 409 στίχων, εἰς τὸν 19^{ον} αἰῶνα ἀναγομένη καὶ ἐν χειρογράφῳ τῆς Βυτινῆς σφζομένη, ἐξεδόθη ἔπίσης ὑπὸ τοῦ E. Legrand τῷ 1874¹⁵, μετ' ἐπιστολῆς τοῦ ἀποστείλαντος αὐτὴν Ν. Πολίτου¹⁵. Γνωστὴ ἔπίσης τυγχάνει καὶ ἄλλη

⁹) Ὁ Βουτιεριδης, ἀμφισβητῶν τὴν προτεραιότητα τῆς παραλλαγῆς ταύτης γράφει: «Ὡς ἀρχαιότεραν τῶν τριῶν παραλλαγῶν ὁ Krumbacher (τόμ. Γ', σελ. 47) θεωρεῖ τὴν ἐκδοθεῖσαν πρώτην ὑπὸ τοῦ Legrand, χωρὶς ὁμως νὰ καθορίσῃ καὶ τοὺς λόγους, διὰ τοὺς ὁποίους χαρακτηρίζει αὐτὴν ὡς ἀρχαιότεραν. Ἡ ἐκδοθεῖσα ὑπὸ τοῦ Wagner ἔχει γραφῆ εἰς ἰκανῶς ἀρχαίον ὀκτασύλλαβον, ὅπως καὶ αἱ ἄλλαι. Ἡ δευτέρα αὕτη παραλλαγή καὶ ἔνεκα τῆς γλώσσης τῆς καὶ ἐξ ἄλλων τινῶν ἑσωτερικῶν λόγων φαίνεται μᾶλλον νὰ εἶναι ἀρχαιότερα, κατ' ἐξαίρεσιν τοῦ γενικοῦ σχεδὸν κανόνος, ὅτι αἱ συντομώτερα παραλλαγαὶ εἶναι καὶ αἱ ἀρχαιότεραι, ὡς ἐξάγεται ἀπὸ τὰ μέχρι τοῦδε ἐξετασθέντα διάφορα ποιητικὰ ἔργα». Η. Βουτιεριδου, «Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας», ἐνθ' ἀν., σελ. 162, σημ. 1.

¹⁰) «Περὶ τοῦ γέροντος τοῦ φρονίμου Μουζοκουρεμένου, ποίημα νῦν τὸ πρῶτον ἐκ τοῦ ἐν Παρισίοις χειρογράφου ἐκδοθὲν ἐπιμελεῖα καὶ διορθώσει Αἰμυλίου Λεγρανδίου», Collection de monuments pour servir à l'étude de la langue néo-Hellénique, n. 19, Paris, 1872.

¹¹) Ἐκδοσις Legrand, ἐνθ' ἀν., σελ. 5 - 20. Ἀνεδημοσιεύθη ἐν «Nouvelles études sur la littérature Grecque moderne», ἐνθ' ἀν., σελ. 385 - 450.

¹²) Ἐκδοσις Legrand, ἐνθ' ἀν., σελ. 34 - 54.

¹³) Περιγραφή τοῦ κώδικος ἐγένετο ὑπὸ Κ. Σάθα ἐν W. Wagner, «Carmina graeca medii aevi», Lipsiae, 1878, σελ. IX ἐπ.

¹⁴) W. Wagner, «Carmina graeca medii aevi», ἐνθ' ἀν., σελ. XI - XII, καὶ 277 - 303.

¹⁵) É. Legrand, «Recueil de chansons populaires grecques», Collection de monuments pour servir à l'étude de la langue néo-Hellénique, nouvelle serie, n. 1, Athènes, 1871, σελ. 257 - 285.

¹⁶) É. Legrand, «Recueil de chansons populaires grecques», ἐνθ' ἀν., σελ. 257. Ἡ ἐπιστολὴ ἔχει ὡς ἐξῆς: «Τὸ ᾄσμα τοῦτο διατηρεῖται ἐν χειρογράφῳ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Ἑλληνικῆς σχολῆς τῆς Βυτινῆς ὁπόθεν μοὶ ἐστάλη. Ἄν καὶ ἐν γένει ἐκ τοῦ ὕφους τοῦ φαίνεται Βυζαντινῆς ἐποχῆς, νομίζω ὁμως ὅτι εἶναι μεταγενεστέρα διάπλασις ἀρχαίου Βυζαντινοῦ ᾄσματος, ὡς ἐκ πολλῶν τεκμηρίων δύναται τις νὰ συμπεράνῃ. Ὁ μῦθος, ὃν τὸ ᾄσμα τοῦτο ἀφηγεῖται, εἶναι τουρκικός, καὶ ἐμπεριέχεται ἐν τινι συλλογῇ ἀνατολικῶν μύ-

παραλλαγὴ τοῦ ποιήματος—κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Κρουμπάχερ¹⁶—, συγγενῆς ἀλλὰ μετὰ σημαντικῶν διαφορῶν ἀπὸ τὴν δευτέραν, σφζομένη δὲ ἐν τῷ νεαπολιτικῷ κώδικι III. A. α 9. Νέα, τέλος, καὶ μέχρι τοῦδε ἄγνωστος παραλλαγὴ εἶναι ἢ παρ' ἡμῶν νῦν τὸ πρῶτον ἐκδιδομένη, περὶ ἧς γενήσεται κατωτέρω λόγος.

Ὡς καὶ ἐκ τοῦ διαφόρου ἀριθμοῦ τῶν στίχων προκύπτει, μετὰξὺ τῶν παραλλαγῶν, καίτοι ἐν ταῖς γενικαῖς γραμμαῖς αὐταὶ ἀκολουθοῦσι τὸ αὐτὸ σχεδιάγραμμα, ὑπάρχουσιν αἰσθηταὶ διαφοραὶ, σπουδαιότεραι τῶν ὁποίων εἶναι αἱ ἐξῆς:

Ἡ παραλλαγὴ τῶν Παρισίων περιέχει ἐν ἀρχῇ στίχους (1-19) ἀνεξαρτήτους τῆς λοιπῆς ἀφηγήσεως καὶ ἀνήκοντας εἰς μίαν ἢ ἴσως καὶ εἰς δύο παλαιότερας διασκευάς. Λεῖπει ἐν αὐτῇ τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Ἰππου, τὸ δὲ τέλος εἶναι συντομώτατον. Ἐν τῷ κειμένῳ ἀναφέρονται οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Τάρταροι.

Ἡ παραλλαγὴ τῆς Βιέννης περιλαμβάνει ἐκτεταμένον πρόλογον, ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ ποιητὴς λέγει, ὅτι ἀπευθύνει τὸ στιχοῦργημά του πρὸς φίλον, Ἐργυρομύτην¹⁷ καλούμενον, χάριν τοῦ ὁποίου ἔγραψε τοῦτο:

*ἡ δὲ σὴ φιλικωτάτη,
καθαρὰ φίλια λέγω,
εἴλυσσε κάμῃ πρὸς τοῦτον
ἐν ἀδολεσχίᾳ γράψαι.* (στιχ. 7 - 10)

καὶ κατωτέρω:

*περισσότερον εἰς τοῦτο
ἡ ἀγάπη σου, καὶ φίλε,
ἔφερε με τοῦ νὰ γράψω.* (στιχ. 21 - 23)

Πιθανώτατα τοιοῦτος φίλος νὰ μὴ ὑπῆρχεν ἐν τῇ πραγματικότητι, πρόκειται δὲ περὶ ἀπλοῦ ποιητικοῦ εὐρήματος, ὡς καὶ εἰς ἄλλα στιχοῦργήματα τῆς ἐποχῆς παρατηρεῖται¹⁸. Ὡς σημειοῖ καὶ ὁ Καλιτσου-

θων ἐκδοθεῖσα κατὰ τὸ 1861 ἐν Ἀθήναις, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν Μῦθοι, μυθιστορίαὶ καὶ διηγήματα ἠθικὰ καὶ ἀστεία ἐκτεθέντα πρὸς διυσκέδασιν τῶν Ἑλλήνων παρὰ Δ. Κ. Χ. Ἀσλάνη, Βυζαντινοῦ. Ἐκδίδεται τὸ δεύτερον ὑπὸ Ἐμμ. Γεωργίου, Σαμίου (in -16, 120 pages). Ὁ μῦθος εἴρηται ἐν σελίσαι 66 - 69, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν Ὁ σοφὸς περιηγητῆς καὶ ὁ νόθος σουλτάνος».

¹⁶) Κρουμπάχερ, «Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας», ἐνθ' ἀν., τομ. Γ', σελ. 48.

¹⁷) Ἰω. Καλιτσουνάκη, «Τὸ μεσαιωνικὸν στιχοῦργημα κ.λ.», ἐνθ' ἀν., σελ. 308.

¹⁸) Βλ. Γ. Ζώρα, «Ὁ ποιητὴς Μαρῖνος Φαλιέρος», Κρητικὰ Χρονικά, τομ. Β', 1948, σελ. 18.

νάκης, ὁ συγγραφεὺς «λέγει παραδόξως ὅτι «ὑπήκουσε» εἰς τὸν φίλον του, διὰ τὴν γράψην τὸ στιχοῦργημα, ἐνῶ ὁ φανταστικὸς ἴσως φίλος του δὲν εἶχεν ἰδέαν τούτου. Ἐκτὸς ἂν τὸ «ὑπήκουσε», θεωρήσωμεν ὡς σημαῖνον ἀφυσίωσιν εἰς τὸν φίλον του καὶ ὑποχώρησιν εἰς ἐνδόμενον πρὸς τοῦτο προτροπὴν»¹⁰.

Ἡ παραλλαγή αὐτῆ τῆς Βιέννης, οὕσα ἢ ἐκτενεστέρα, περιέχει καὶ ἐπεισόδια μὴ ἀπαντῶντα εἰς τὰς ἄλλας παραλλαγὰς, ὡς ὁ περὶ μύρμηκος μῦθος καὶ αἱ ἠθικαὶ νοθεσίαι (στιχ. 348 - 375), καὶ τὰ ὁποῖα οὐχὶ σπανίως ἀποτελοῦσιν ἀπλὴν ἀνουσίαν καὶ φορτικὴν πεζολογίαν. Αἱ τέσσαρες ἀπ. δεῖξεις ἀκολουθοῦσι τὴν ὀρθοτέραν σειρὰν, ἥτοι τοῦ πολυτίμου λίθου, τοῦ ἵππου, τῆς κόρης καὶ τοῦ βασιλέως. Τέλος, ἐν τῇ παραλλαγῇ ταύτῃ, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς ἄλλας, ὅπου ὁ βασιλεὺς, ἐκ θανάσμου καὶ ἐκτιμήσεως, ἰδίᾳ βουλήσει, ἀπελευθερώνει τὸν Πτωχολέοντα, οὗτος ἐκβιάζει τὸν βασιλέα νὰ τὸν ἀφήσῃ ἐλεύθερον, ἀπειλῶν αὐτόν, ὅτι, ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει, θέλει ἀποκαλύψει τὸ μυστικὸν τῆς καταγωγῆς του.

Ἡ παραλλαγή τῆς Βυτίνης εἶναι ἢ συντομωτέρα καὶ στερεῖται προλόγου, χαρακτηριστικὸν δ' αὐτῆς εἶναι ὅτι ἀποδίδει τὴν ἐπέλασιν τῶν κουρσάρων εἰς τὴν θεῖαν τιμωρίαν διὰ τὰ πολλὰ ἁμαρτήματα τῶν ἀνθρώπων, θέμα κοινὸν εἰς πολλοὺς στιχοῦργους, ζητοῦντας νὰ ἀνεύρωσι θρησκευτικὴν ἐξήγησιν πάσης κακοδαιμονίας, ἰδίᾳ δὲ εἰς τοὺς θρήνους τοὺς ἀναφερομένους εἰς καταστροφάς, λεηλασίας ἢ πτώσεις πόλεων. Ἡ σειρὰ τῶν ἀποδείξεων εἶναι: ἐπεισόδιον ἵππου, πολυτίμου λίθου, κόρης, βασιλέως.

Ἡ ὑπαρξὶς πλειόνων παραλλαγῶν καὶ δὴ εἰς διαφόρους ἐποχὰς ἀνηκουσῶν, δεικνύει, ὅτι τὸ ποίημα ἦτο εἰς εὐρείαν κλίμακα γνωστὸν καί, ὅτι διὰ τῆς στοματικῆς παραδόσεως μετεδίδοτο ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, ὑφιστάμενον, ὡς ἦτο ἐπόμενον, ἀναπότρεπτον ἀλλοίωσιν ἐν τε τῷ περιεχομένῳ καὶ τῇ μορφῇ αὐτοῦ. Οὕτως ἐξηγεῖται καὶ ἡ αἰσθητὴ διαφορά, ἥτις παρατηρεῖται εἰς τὴν ἕκτασιν καὶ εἰς τὰς κατ' ἰδίαν λεπτομερείας τοῦ στιχοῦργήματος.

Τίτλος.—Οἱ τίτλοι ὑφ' οὓς παρεδόθη τὸ ποίημα εἶναι διάφοροι. Ἡ παρισινὴ παραλλαγή φέρει τὸν τίτλον «Περὶ τοῦ γέροντος τοῦ φρονίμου Μουτζουκουρεμένου», ἡ βιενναία φέρει τὸν τίτλον «Βίος καὶ πολιτεία τινὸς δοκιμωτάτου καὶ σοφωτάτου γέροντος», καὶ ἡ τρίτη, τῆς Βυτίνης, τὸν τίτλον «Ὁ σοφὸς πρεσβύτες».

Ἐκ τῶν τριῶν τούτων τίτλων, οἱ δύο τελευταῖοι ὑποδηλοῦσι τὴν

¹⁰) Ἰω. Καλιτσουνάκη, «Τὸ μεσαιωνικὸν στιχοῦργημα κ.λ.», ἐνδ' ἂν., σελ. 308.

σύνεσιν καὶ σοφίαν τοῦ γέροντος Λέοντος, τοῦ πρώτου δὲ τὴν ἐξηγήσιν παρέχει ὁ Ν. Πολίτης λέγων : «Ἡ λέξις αὕτη (Μουντζουκουρεμένου) σημαίνει ἴσως, τοῦ ταλαιπώρου, τοῦ δυστυχοῦς· ἡ μὲν λέξις μούντζαις εἶναι ταυτώνυμος τῇ λ. φάσκελα, περὶ ἧς ἐν τῷ περὶ Καταρῶν κεφαλαίῳ τοῦ β' τόμου, τοῦ περὶ τοῦ βίου τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων συγγράμματος ἡμῶν ὁμιλοῦμεν· εἶναι δὲ τὰ φάσκελα χειρονομία ὑβριστική, πρὸς εὐτελεῖς ἀνθρώπους ἀπευθυνομένη· ἡ δὲ λέξις κουρεμένος (tondu) εἶναι συνώνυμος τῇ καυμένος (brûlé = le raiivre homme)· συνήθης δ' ἡ ἔκφρασις Κουρέματά σου! θωπευτικῶς λεγομένη πρὸς τινα ἀνόητόν τι εἰπόντα, ἔτι δὲ συνηθεστέρα ἡ : Δὲν πᾶς νὰ κουρεύεσαι ! ἐπίσης εὐχρηστος ἐπὶ τῶν ἀνοησίας λεγόντων»²⁰.

Φαίνεται, ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο προῆλθεν ἐκ τῶν στίχων 96 - 97 τῆς παρισινῆς παραλλαγῆς, ἐν οἷς ὁ σοφὸς πρεσβύτης, ὁμιλῶν κατὰ τῶν αὐλοκολάκων, παρατηρεῖ, ὅτι οὗτοι εὐρίσκονται συνεχῶς εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἄρχοντος, ὅστις, τὰ αὐτὰ πρόσωπα, τὰ ὅποια περιβάλλει τὸ πρῶτον διὰ τῆς εὐνοίας του, βραδύτερον, ὅταν ὀργισθῇ :

*καὶ πομπεύει καὶ κουρεύει,
καὶ μουντζώνει καὶ ἐξορίζει*²¹.

Ἐπεκράτησεν ὅμως ὁ τίτλος τῆς «Ἱστορίας τοῦ Πτωχολέοντος», ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ πλουσίου, κατόπιν δὲ πτωχεύσαντος Λέοντος καὶ καταστάντος Πτωχολέοντος²², ὡς καλεῖται οὗτος ἐν τῇ παρισινῇ παραλλαγῇ (στιχ. 37) : ὁ πτωχὸς ὁ Πτωχολέων²³.

Ἡ Γλῶσσα.—Ἡ γλῶσσα τῶν τριῶν παραλλαγῶν εἶναι διάφορος. Καίτοι ἡ ἀκριβὴς διάκρισις δὲν εἶναι εὐχερής, ἔνεκα τῆς ἀναμείξεως πολλῶν στοιχείων καὶ τύπων, ὅμως, ἐν γενικαῖς γραμμαῖς, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι εἰς τὴν παρισινὴν παραλλαγὴν ἡ γλῶσσα ἀνήκει εἰς τὸ μεικτὸν ἐκεῖνο, μὲ ἐπικράτησιν τῶν ἀρχαϊζόντων στοιχείων, ἰδί-

²⁰) Ν. Πολίτου, «Ἱστορία τοῦ Πτωχολέοντος», ἐνθ' ἀν., σελ. 1125, σημ. 1.

²¹) Πβ. καὶ τοὺς παραλλήλους στίχους 109 - 110 τῆς βιενναίας παραλλαγῆς:
*καὶ πομπεύουν καὶ δημεύουν,
ζημιώνουν, ἐξορίζουν.*

²²) Πβ. καὶ τοὺς στίχους 326 - 328 :
*ἔτοῦτο, μῆτερ, τὸ λέγει
ὁ πτωχὸς ὁ Πτωχολέων
ἀληθὲς ἔναι ἡ ὄχι ;*

²³) Κατ' ἀναλογίαν, ἐκ τοῦ Πυρόδρομος ἐσηματίσθη τὸ ὄνομα Πτωχοπρόδρομος.

ωμα, τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζει τὰ πλεῖστα δημόδη ἔργα τῶν τελευταίων βυζαντινῶν αἰώνων, ἐνῶ εἰς τὴν βιενναίαν παραλλαγὴν ἡ γλῶσσα εἶναι ἐπίσης ἀνώμαλος καὶ μεικτὴ, μὲ ἐπικράτησιν, ὅμως, περισσοτέρων δημωδῶν στοιχείων. Ὡς εἶδομεν²⁴, ὁ Βουτιερίδης θεωρεῖ τὸν τύπον τῆς γλῶσσης τῆς βιενναίας παραλλαγῆς παλαιότερον τοῦ τῆς παρισινής, ὁ δὲ Καλιτσουνάκης παρατηρεῖ, ὅτι τὴν βιενναίαν παραλλαγὴν τοῦ βυζαντινοῦ τούτου στιχοῦργήματος ὑπὸ γλωσσικὴν ἐποψιν πρέπει νὰ τὴν κατατάξωμεν εἰς τοὺς ὀλίγον πρὸ τῆς Ἀλώσεως χρόνους²⁵. Εἰς τὴν παραλλαγὴν, τέλος, τῆς Βυτίνης ἡ γλῶσσα εἶναι πλέον καθαρῶς δημῶδης καὶ παρουσιάζει μεγαλύτεραν ὁμοιομορφίαν.

²⁴ Ἴδου δεῖγμα παραλλήλου χωρίου τῶν τριῶν παραλλαγῶν :

Παραλλαγὴ ἐκ τοῦ παρισινοῦ κώδικος :

*Ἄλλ' ἐπέπερ ὁ βασκαίων
πολεμεῖ γένος βροτείων,
ἤγειρεν καὶ κατ' αὐτοῦ τε
πόλεμον δὲ τῆς πτωχείας.
Ἐν καιρῷ τῶν ἡμερῶν του
ἦλθαν ἄραβοι κουρσάροι,
οἱ σκύλοι καὶ ἐκουρσεῦσαν
τὸν τόπον ὅπου ἦτο,
τὰς καμήλους καὶ τοὺς ὄνους
καὶ τὰ πρόβατα καὶ γίδια,
τοὺς βοσκὸν καὶ τοὺς ποιμένας.* (στιχ. 47 - 57)

Παραλλαγὴ ἐκ τοῦ βιενναίου κώδικος :

*Ὡς γοῦν ἔφερον ὁ χρόνος,
ὁ ἀσύστατος ὁ βίος,
καὶ τὸ κύλισμα τῆς τύχης,
τὸ ἀσύστατον τοῦ κόσμου,
ἦλθεν κοῦρσος εἰς τὸν τόπον,
οὗ εὐρίσκετον ὁ γέρον·
εἶτα ἐπτώχευσεν ἐκεῖσε
ἅμᾳ τε καὶ τὰ παιδιὰ του
εἰς πενίαν τὴν ἐσχάτην,
δυστυχίαν βαρυτάτην.* (στιχ. 48 - 58)

Παραλλαγὴ ἐκ τοῦ κώδικος Βυτίνης :

κ' ἦλθε δύστυχος ὁ χρόνος

²⁴) Βλ. ἀνωτέρω σελ. 270, σημ. 8.

²⁵) Ἰ. ω. Κ α λ ι τ σ ο υ ν ά κ η, «Τὸ μεσαιωνικὸν στιχοῦργημα κ.λ.», ἐνθ' ἀν. σελ. 107.

κ' ἐκουρσεύθηκεν ἡ χώρα,
 κ' ἤλθαν σὲ πολλὴν ἀνάγκην.
 Κράζει τοὺς ὄλους ἀντάμα,
 καὶ υἱοὺς καὶ θυγατέρας
 καὶ γαμβροὺς καὶ τὰ ἐγγόνια. (στιχ. 5 - 10)

Ἡ διαφορὰ αὕτη τοῦ γλωσσικοῦ ιδιώματος τῶν τριῶν παραλλαγῶν εἶναι ἰδιαιτέρας σημασίας, διότι, ὡς παρατηρεῖ καὶ ὁ Κρουμπάχερ: «Ἐκ τῆς παραβολῆς τῶν τριῶν ἐκδόσεων θὰ προέκυπτε πλήθος ὀφελίμων παρατηρήσεων, διότι σαφέστερον εἰς ταύτας ἢ ἀλλαχοῦ ἐκφαίνεται ἡ προϋοῦσα μεταβολὴ τῆς γλωσσικῆς καὶ πολιτικῆς βάσεως καὶ τῆς μεθόδου, καθ' ἣν διεσκευάζοντο παλαιότερα ἔργα»²⁶. Ἡ συγκριτικὴ αὕτη μελέτη καθίσταται τώρα πληρεστέρα διὰ τῆς προσθήκης καὶ τῆς νέας κατωτέρω ἐκδομένης παραλλαγῆς.

Μέτρον. — Μέτρον καὶ τῶν τριῶν παραλλαγῶν εἶναι ὁ τροχαϊκὸς δοκασύλλαβος ἀνομοιοκαταλήκτος, χρησιμοποιοηθεὶς εἰς πολλὰ ἔργα τῶν βυζαντινῶν καὶ μεταβυζαντινῶν χρόνων. Ἐναφερόμενος εἰς τὴν ἐκδοσιν τῆς παρισινῆς παραλλαγῆς, ὁ Πολίτης γράφει: «Ἡ διήγησις αὕτη εἶναι γεγραμμένη εἰς στίχους ἀνομοιοκαταλήκτους, εἰς δίμετρον τροχαϊκὸν πεποιημένους μέτρον· ἡ στιχουργία ὅμως εἶναι πολλαχοῦ σφαλερὰ καὶ ἀπειρόκαλος, τοῦ ἀντιγραφέως προδίδουσα τὴν ἀμάθειαν, ἣν καταφρανεστέραν ποιοῦσιν οἱ ἀπειροὶ τῆς γλώσσης βαρβαρισμοί»²⁷.

Δέον νὰ προσθέσωμεν, ὅτι καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς τοῦ στιχουργήματος παραλλαγῆς πολλὰ τῶν μετρικῶν σφαλμάτων ὀφείλονται εἰς τοὺς ἀντιγραφεῖς καὶ ὅτι δύνανται εὐχερῶς νὰ διορθωθῶσιν.

Συγγραφεὺς, τόπος καὶ χρόνος συγγραφῆς. — Τῆς «Ἱστορίας τοῦ Πτωχολέοντος», ὡς τῶν πλείστων ἔργων τῆς ἐποχῆς, ἀγνοοῦμεν τὸν συγγραφέα, τὸν τόπον καὶ τὸν χρόνον τῆς συγγραφῆς.

Περὶ τοῦ συγγραφέως οὐδεμία παρέχεται ἀμεσος πληροφορία καὶ μόνον ἔμμεσοί τινες ἐνδείξεις ἐξάγονται ἐκ τοῦ περιεχομένου τοῦ ποιήματος. Οὕτως ἐν τῇ βιενναίᾳ παραλλαγῇ ὁ συγγραφεὺς παρουσιάζει τὸν Πτωχολέοντα ἐπικαλούμενον τὸν Ἅγιον Δημήτριον²⁸· ἐπειδὴ δὲ ὁ ἅγιος οὗτος εἶναι ὁ πολιοῦχος τῆς πόλεως τῆς Θεσσαλονίκης, δυνάμεθα νὰ εἰκάζωμεν, ὅτι ὁ ποιητὴς κατήγετο, ἢ, τουλάχιστον, κατόκει ἐν τῇ πόλει ταύτῃ. Δὲν ἀπυκλείεται ὅμως νὰ ἔζησεν ἐπὶ τινὰ χρόνον καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, πρὸς τὴν ὁποίαν, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἦσθάνετο

²⁶) Κρουμπάχερ, «Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας», ἔνθ' ἀν., τομ. Γ', σελ. 47.

²⁷) Ν. Πολίτου, «Ἱστορία τοῦ Πτωχολέοντος», ἔνθ' ἀν., σελ. 1125α.

²⁸) Πβ. στίχον 157: *μὰ τὸν ἅγιον Δημήτριον.*

ἔλως ἰδιάζοντα θαυμασμόν καὶ ἀφοσίωσιν.

Ἐν τῇ βιενναίᾳ παραλλαγῇ ὁ συγγραφεὺς λέγει, σὺν τοῖς ἄλλοις, ὅτι:

*ξένον μοναχοῖς ὑπάρχει
τοῦ νὰ γράφουσιν τοιαῦτα
μυθικὰ καὶ βίου λόγον*²⁹, (στιχ. 24 - 26)

Ἐξ οὗ ἐπιτρέπεται νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἦτο μοναχός τις· τὴν ὑπόθεσιν δὲ ταύτην ἐνισχύει τὸ γεγονός, ὅτι ἐπανειλημμένως ἐν τοῖς γραφομένοις παρέχει δείγματα τῆς χριστιανικῆς πίστεως αὐτοῦ καὶ τῆς βαθυτάτης πρὸς τὸν Θεὸν εὐσεβείας³⁰.

Τὴν αὐτὴν γνώμην ἀποδεχόμενος καὶ ὁ Καλιτσουνάκης, λέγει, ὅτι τὸ ἐν λόγῳ στιχοῦργημα «ἀποτείνεται ὑπὸ τοῦ ἀνωνύμου μοναχοῦ συγγραφέως»³¹ καὶ κατωτέρω προσθέτει, ὅτι ὁ «στιχοουργὸς ὡς ἐξάγεται ἐξ ἀρκετῶν τοῦ κειμένου χωρίων εἶναι μοναχός (στιχ. 24, 92, 128, 924, κυρίως 838, 898 καὶ 926), ζῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει (στιχ. 140, 150, 179, 864 καὶ κυρίως 188 καὶ 856), ἴσως ἐκ Θεσσαλονίκης καταγόμενος (στιχ. 157)»³².

Χαρακτηριστικὸν εἶναι, ὅτι ὁ στιχοουργὸς καταδικάζει αὐστηρότατα τὰς δολοπλοκίας καὶ τὴν ζωὴν τῶν ἀνακτόρων, ὡς καὶ τὴν ἐν γένει συμπεριφορὰν καὶ μικροπρέπειον τῶν ἀυλοκόλακων, ὑφισταμένων ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν παντὸς εἴδους ταπεινώσεις καὶ ἐξευτελισμοὺς ἐκ μέρους τοῦ ἡγεμόνος. Οὕτως, ἐν τῇ παραλλαγῇ τῶν Παρισίων, ὁ Πτωχολέων, ἀποτεινόμενος πρὸς τὰ τέκνα του, λέγει :

*Ἐγὼ καὶ φρόνιμος ἦμουν
καὶ κριτὴς ἐκαθεζόμεν,*

²⁹) Τὸ νόημα εἶναι, ὅτι καίτοι θεωρεῖται ἄηθες εἰς μοναχὸν—ὡς ὑποτίθεται ὅτι εἶναι ὁ συγγραφεὺς—νὰ ἀσχολῆται μὲ θέματα λαϊκά, ὅμως χαριζόμενος εἰς τὸν φίλον του, ὁ ἄγνωστος ποιητὴς μας ἀνέλαβε νὰ γράψῃ τὴν ἱστορίαν τοῦ Πτωχολέοντος.

³⁰) Οὕτως ἐν τῇ βιενναίᾳ παραλλαγῇ λέγεται: στιχ. 274: καὶ δοξάζω τὸν Χριστὸν μου, στιχ. 838 - 810: εἰς τὸν λόγον τοῦ Χριστοῦ μου — φῆ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος — εἰς αἰῶνας τῶν αἰῶνων, στιχ. 898 - 899: Κύριος κατενοδώσει — διαβήματα καὶ δρόμους, στιχ. 926 - 927: Κύριος διατηρήσει — τὸ βασίλειόν σου κράτος, κ.λ. Ἡ παραλλαγή τῆς Βυτίνης ἀποδίδει τὴν ἐπιδρομὴν τῶν κουρσάρων καὶ τὴν δῆωσιν τῆς χώρας εἰς θεῖαν τιμωρίαν στιχ. 14 - 17: μὴ λυπᾶσθε ἴς τὴν ἀνάγκην — ὅπου ἦλθεν εἰς τὴν χώραν — ἐξ ἁμαρτιῶν, ὧν εἶδε — Κύριος ὁ Παντοκράτωρ.

³¹) Ἰω. Καλιτσουνάκης, «Τὸ μεσαιωνικὸν στιχοῦργημα κ.λ.», ἐνθ' ἄν., σελ. 304.

³²) Ἰω. Καλιτσουνάκης, «Τὸ μεσαιωνικὸν στιχοῦργημα κ.λ.», ἐνθ' ἄν., σελ. 307 - 308.

ἀλλ' οὐ κατεδέχθη δ' ὅπως
 βασιλέως τὴν ἀγάπην,
 γὰρ ἔσθ' ἡμεῖς εἰς τὸ παλάτι,
 γὰρ περὶ ὡς ἐδικός του...
 Οὕτως εἶναι, τὰ παιδιὰ μου,
 τῶν ἀνιέντων ἢ ἀγάπῃ
 τοὺς κοινότερους δροσίζει,
 ἀλλὰ, ὅταν θυμωθῶσι,
 ἐκείνων τὰ γένηα κόπτει,
 καὶ πομπεύει καὶ κονφεύει
 καὶ μουντζώνει καὶ ἐξορίζει. (στιχ. 77-82, 91-97) ⁸³

Κατιφανὴς εἶναι ἐπίσης ἐν τῇ παρισινῇ παραλλαγῇ καὶ ἡ διάθεσις τοῦ συγγραφέως, ὅπως ταπεινώσῃ τοὺς Ταρτάρους καὶ τοὺς Βουλγάρους, οἵτινες, ἐνῶ κατ' ἀρχὰς περιπαίζουσι τὸν Πτωχολέοντα,

ἤρξαντο καταγελαῖν τον
 οἱ Βουλγάροι καὶ οἱ Τατάροι:
 «Ἴδε, ὦ γέρον, τὸ τί ἀξιάζει
 εἰσθεῖο τὸ καλὸν πράγμαν, (στιχ. 187 - 190)

βραδυτέρον ἀναγκάζονται νὰ ἀναγνωρίσωσι τὴν ἀξίαν του.

Σχολιάζων τὸ γεγονός, ὁ Gidel παρατηρεῖ τὰ ἑξῆς: Ce sentiment de malice contre un peuple ennemi ne peut être nié dans le passage où le vieillard paraît pour la première fois devant le roi. Le prince lui présente la pierre précieuse qu'il a payée si cher. Les Bulgares et les Tartares qui se trouvent à ses côtés ne manquent pas de se rire de l'esclave. Cette grossièreté tourne bientôt à leur confusion. Plus ils ont été prompts à se railler du sage vieillard, plus ils seront punis par le succès qu'il obtient» ⁸⁴. Εἰς τὰς λοιπὰς παραλλαγὰς αἱ δύο αὐταὶ φυλαὶ οὐδόλως ἀναφέρονται.

Μεγάλος εἶναι ὁ θαυμασμὸς τοῦ ἀγνώστου συγγραφέως πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν, τῆς ὁποίας ἐπανελημμένως συνοδεύει τὸ ὄνομα μὲ λίαν κολακευτικὰ ἐπίθετα, καὶ τῆς ὁποίας πλέκει τὸ ἐγκώμιον ἐν τῇ παρισινῇ παραλλαγῇ:

ἀλλὰ καὶ τὴν πόλιν ταύτην,
 ἐνδοξον καὶ τρισολβίαν,
 πολυάνθρωπον καὶ πρῶτην
 εἰς τὸν κόσμον ὅλον λέγω·

⁸³) Πβ. καὶ τὴν βιενναίαν παραλλαγὴν, στιχ. 105 ἐπ., 348 ἐπ., κ λ.

⁸⁴) M. Gidel, «Nouvelles études sur la littérature grecque moderne», ἐνθ' ἄν, σελ. 391.

κι ὡς νικᾷ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου
 τοὺς ἀστέρας καὶ σελήνην,
 οὕτως ἔχει καὶ τὸ νῆκος
 ὅσα ὑπὸ τὴν γῆν ἐπάνω
 τὸ Βυζάντιον τὸ μέγα,
 πώποτ' ἄλλον οὐκ ἐφάνη,
 οὐδ' ἐποῖκεν, οὐδ' ἐφάνη
 ὁ Θεὸς ὁ πάντων κτίστης,
 ἀλλ' οὐδέποτε ποιήσει. (στιχ. 857 - 868)⁸⁵

Εἶχε γνωρίσει ἄρα γὰρ ὁ ἄγνωστος ποιητὴς καὶ ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως τὴν βυζαντινὴν πρωτεύουσαν, τὴν ὁποῖαν τόσον πολὺ ἐκθειάζει, ἢ μόνον ἐκ φήμης καὶ περιγραφῶν τρίτων ἐπληροφορήθη τὸ μεγαλεῖόν της; Δύσκολον εἶναι νὰ δοθῇ ἀκριβῆς ἀπάντησις, καίτοι ἡ πρώτη ὑπόθεσις φαίνεται ἢ πιθανωτέρα⁸⁶.

Ὡς πρὸς τὸν τόπον ὅπου διαδραματίζονται τὰ γεγονότα, στηριζόμενος εἰς τοὺς κατωτέρω στίχους τῆς παρισινήσ παραλλαγῆς:

ἦτον ἄνθρωπος ἐν πόλει
 ἦτον πλούσιος καὶ μέγας, (στιχ. 20 - 21)

ὁ Legrand⁸⁷ νομίζει ὅτι ἐνταῦθα ὑπόκειται ἡ Κωνσταντινούπολις, διό γράφει «Πόλει», μὲ κεφαλαῖον τὸ ἀρχικὸν γράμμα. Ἄλλ' ἡ ὑπόθεσις αὕτη, τὴν ὁποῖαν ἀποδέχεται καὶ ὁ προλογίσας τὴν ἔκδοσιν Gidel⁸⁸, δὲν ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν πραγματικότητα, καὶ δι' ἄλλους λόγους, ἀλλὰ καὶ διότι εἰς τὰς ἄλλας παραλλαγὰς δὲν ἀπαντᾷ ἡ λέξις «πόλις», ἀλλὰ ἡ λέξις «τόπος»⁸⁹ ἢ «χώρα»⁹⁰. Ἐπὶ πλέον ἡ βιενναῖα παραλλαγή καθορίζει σαφῶς ὅτι ὁ γέροντ' ἔζη μὲν κατὰ τὴν νεανικὴν ἡλικίαν του εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ἀλλ' ὅταν ἀρχίζη ἡ ἀφήγησις εὐρίσκετο μακρὰν

⁸⁵) Πβ. καὶ παραλλαγὴν τῆς Βυτίνης:

εἰς τὴν ξακουσμένην πόλιν,
 ἔς τὴν μεγάλην Βυζαντιδα,
 πῶκτισεν ὁ Κωνσταντῖνος. (στιχ. 22 - 24)

⁸⁶) Κατὰ τὸν Καλιτσονάκη, ὁ συγγραφεὺς ἔζη ἐν Κωνσταντινουπόλει («Τὸ μεσαιωνικὸν στιχοῦρημα» κ.λ., ἐνθ. ἀν., σελ. 307 - 308).

⁸⁷) É. L e g r a n d, «Περὶ τοῦ γέροντος τοῦ φρονίμου Μουτζοκουρεμένου», ἐνθ. ἀν., σελ. 38: «Nous pensons qu' il s' agit ici de Constantinople, qui est habituellement désignée par ce mot».

⁸⁸) M. G i d e l, «Nouvelles études sur la littérature grecque moderne», ἐνθ. ἀν., σελ. 390.

⁸⁹) Βιενναῖα παραλλαγή, στιχ. 31: «ἦτον ἄνθρωπος ἐν τόπῳ».

⁹⁰) Παραλλαγή Βυτίνης, στιχ. 1 - 2: «ἔνας γέροντ' ἀρχὸν — ἦτονε σὲ μίαν χώραν».

αὐτῆς, καὶ ἐπομένως ἡ γενομένη ἐπιδρομὴ τῶν κουρσάρων δὲν ἀφορᾷ εἰς τὴν πόλιν ταύτην :

*καὶ κατήγησεν εἰς τόπον
ἐκ τῆς πόλεως μακρόθεν
τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου.* (στιχ. 41 - 43)

Ὁ ἴδιος ὁ Πτωχολέων τονίζει, ὅτι δὲν ἐπεθύμει νὰ ζῆ εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ἵνα μὴ εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ γίνηται κόλαξ τοῦ βασιλέως καὶ νὰ εὐρίσκηται εἰς τὴν διάθεσιν αὐτοῦ⁴¹, εἰς δὲ τὰς παραλλαγὰς τῆς Βιέννης καὶ τῆς Βυτίνης ὁ γέρον παροτρύνει τοὺς υἱούς του, ὅπως τὸν μεταφέρουν πρὸς πώλησιν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν⁴², ἐξ οὗ προκύπτει ὅτι μόνον τὸ δεύτερον μέρος τῆς ἱστορίας διεξάγεται ἐν τῇ πόλει ταύτῃ.

Ἄλλὰ καὶ ἐνταῦθα ἡ μνεῖα τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐγένετο ὑπὸ τοῦ συγγραφέως μόνον, ἵνα ὁ μῦθος μετενεχθῆ ἐπὶ ἑλληνικοῦ ἐδάφους. Ἐν τῇ πραγματικότητι, ὡς θέλομεν ἶδει κατωτέρω, τὸ ποίημα εἶναι διασκευὴ τουρκικοῦ μύθου, ἐξελισσομένου ἐν τῇ ἀνατολῇ, ὁ δὲ Ἕλληνας στιχοουργός, διασκευάσας τὴν ἀνατολικὴν ταύτην ἱστορίαν, ἐπέφερε καὶ μεταβολάς, προσθέσας ἢ ἀφαιρέσας σκηνάς τινάς, ἵνα δὲ προσδώσῃ ἑλληνικώτερον χαρακτῆρα εἰς τὴν ἀφήγησιν, μετέφερε τὸν τόπον τῆς δράσεως εἰς τὸ Βυζάντιον, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ φροντίσῃ νὰ προσαρμόσῃ καὶ ὅλας τὰς λεπτομερεῖας πρὸς τὴν μεταβολὴν ταύτην. Οὕτως ὁ εἰρωνικὸς καὶ χλευαστικὸς τόνος, καθ' ὃν ὁ συγγραφεὺς ἐκφράζεται περὶ τοῦ βυσιλέως καὶ τῆς αὐλῆς του, ἀπάδει πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐπιδεικνυόμενον σεβασμὸν καὶ εὐλάβειαν πρὸς τὸ βυζαντινὸν κράτος, ὅσα δέ, ἰδίᾳ ἐν τῇ παρισινῇ καὶ τῇ βιενναίᾳ παραλλαγῇ ἀναφέρονται περὶ τῶν ἐν τῷ παλατίῳ δολοπλοκιῶν, ἐπιτρέπουσι νὰ σκεφθῶμεν ὅτι πρόκειται μᾶλλον περὶ τῆς αὐλῆς ἀνατολίτου ἡγεμόνος. Ἀκόμη, ἡ μῆτηρ τοῦ ἡγεμόνος ἀποκολεῖται σουλτάνα :

*τότε γονατίζ' ἡ μάνα,
ἡ βασιλικὴ σουλτάνα,
ἐμπροστὰ 'ς τὸν βασιλέα·*

(παραλλαγὴ Βυτίνης, στιχ. 337 - 339)

ἀναφέρει δ' αὕτη ὡς πατέρα τοῦ βασιλέως ἀγοραιοῦν «τὸν ἐλέγαισιν Μουσταφᾶ»⁴³, ἧτοι ὄνομα καθαρῶς ἀνατολικόν. Ἄλλὰ καὶ ἡ σκηνή, καθ' ἣν ὁ βασιλεὺς,

⁴¹) Παρισινὴ παραλλαγὴ, στιχ. 79 - 81.

⁴²) Πβ. βιενναίαν παραλλαγὴν, στιχ. 140 141, στιχ. 187 - 190 καὶ παραλογὴν Βυτίνης, στιχ. 21 - 25.

⁴³) Παρισινὴ παραλλαγὴ, στιχ. 355.

εἰς τὴν μάνναν του θπάγει,
μοναξιὰν καὶ κατ' ἰδίαν
ἔσω εἰς τὸν κοιτῶνά της

(παραλλαγή Βιέννης, στιχ. 730 - 732)

ἐνθυμίζει τὰ ἰδιαίτερα διὰ τὰς γυναῖκας ἐν τῇ ἀνατολῇ προοριζόμενα διαμερίσματα.

Κατ' ἀνάλογον τρόπον, ὁ πρωταγωνιστὴς τοῦ δυτικοῦ ἔπους *Erakles*, οὐτινος—καίτοι κατὰ τὸν συγγραφέα αὐτοῦ *Gautier d' Arras*—ἡ σκηνὴ ὑπόκειται ἐν Ρώμῃ, δὲν εἶναι ἄλλος εἰμὴ ὁ βυζαντινὸς αὐτοκράτωρ Ἡράκλειος⁴⁴.

Τέλος, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν χρόνον τῆς συγγραφῆς οὐδὲν τὸ ἀκριβὲς γνωρίζομεν. Προσπάθεια τοῦ *Gidel*⁴⁵ ὅπως ταυτίσῃ τὸν εἰς τὸ ποίημα μνημονεύμενον πατέρα τοῦ βασιλέως Πέτρον⁴⁶ πρὸς τὸν *Pierre de Courtenay* (1216 - 1219), καὶ ἐπομένως αὐτὸν τὸν βασιλέα πρὸς τὸν δευτερότοκον υἱὸν ἐκείνου *Robert de Courtenay* (ἐκδιωχθέντα τῷ 1228), οὐδόλως εὐσταθεῖ, καὶ δι' ὅσα ἀνωτέρω ἐλέχθησαν, ἀλλὰ καὶ διότι ὁ βασιλεὺς τῆς ἱστορίας τοῦ Πτωχολέοντος φέρεται ὡς μόνος υἱός, τῆς ἰδίας αὐτοῦ μητρὸς δηλούσης, ὅτι δι' ἀνικανότητα τοῦ συζύγου της δὲν ἀπέκτησεν ἄλλα τέκνα.

Κατὰ τὸν *Legrand* «l' Histoire de Ptocholéon est pour le moins aussi ancienne que l' Apollonius de Tyr, contenu dans le même manuscrit»⁴⁷, κατὰ δὲ τὸν Πολίτην «ὡς ἐκ τῆς γλώσσης καὶ τῆς στιχουργίας δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν, ὁ συγγραφεὺς ἦν ἴσως σύγχρονος τοῦ Ἑρμονιακοῦ, τοῦ συγγραφέως τῆς περὶ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου διηγήσεως τῆς δημοσιευθείσης ἐν τῇ ἐκλογῇ μνημείων τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς γλώσσης τοῦ Μαυροφρούδου»⁴⁸.

Δὲν ἀποκλείεται, βεβαίως, ἡ τυχὸν ἀνεύρεσις παλαιότερων παραλλαγῶν νὰ μεταβάλλῃ τὰς περὶ τοῦ χρόνου τῆς συγγραφῆς ἐπικρατούσας τῶρα γνώμας.

Ἐπιδράσεις.— Περὶ τῆς καταγωγῆς τῆς «Ἱστορίας τοῦ Πτωχολέοντος» ἠσχολήθη διὰ μακρῶν ὁ *Gidel*, ἔξετάσας γενικώτερον τὸ θέμα τῆς ἐπὶ τῶν ἑλληνικῶν μεσαιωνικῶν ποιημάτων ἐπιδράσεως τῶν

⁴⁴) Κ ρ ο υ μ β ἄ χ ε ρ, «Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας», ἔνθ' ἀν., τομ. Γ', σελ. 47.

⁴⁵) M. Gidel, *Nouvelles études sur la littérature grecque moderne*, ἔνθ' ἀν., σελ. 390 ἐπ.

⁴⁶) Πβ. παρισινήν παραλλαγὴν, στιχ. 338 «ὁ πατήρ σου, ὁ κύρ Πέτρος».

⁴⁷) É. Legrand, «Περὶ τοῦ γέροντος τοῦ φρονίμου Μουτζοκουρεμένου», ἔνθ' ἀν., σελ. 35.

⁴⁸) N. Πολίτου, «Ἱστορία τοῦ Πτωχολέοντος», ἔνθ' ἀν., σελ. 1125α.

φραγκικῶν διηγήσεων, καὶ ὑποστηρίξας ὡς ἀναμφίβολον τὴν ἐπίδρασιν τοῦ γαλλικοῦ μυθιστορήματος *Erakles*⁴⁹ ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου στιχουργήματος⁵⁰. Ὁ Κρουμπάχερ⁵¹ φρονεῖ ὅτι ἡ «Ἱστορία τοῦ Πτωχολέοντος» προῆλθεν ἀπὸ παλαιότερον ἀνατολικὸν—Ἰσως Ἰνδικὸν—πρότυπον ἐξ οὗ κατάγονται διάφορα συγγενῆ ἔργα, ὡς τὸ δυτικὸν ἔπος *Erakles*, τὸ ρωσικὸν ἔσμα περὶ τοῦ Ἰβάν, καὶ τὸ τουρκικὸν διήγημα «Ὁ σοφὸς περιηγητὴς καὶ ὁ νόθος σουλτάνος». Τὸ τελευταῖον τοῦτο διήγημα φαίνεται ἀποδεχόμενος ὡς πρότυπον καὶ ὁ Πολίτης⁵².

Πρὸς ἀπόδειξιν τῆς στενωτάτης συγγενείας, ἂν μὴ ὁμοιότητος, ἀναδημοσιεύομεν κατωτέρω περίληψιν τοῦ τουρκικοῦ μύθου :

«Ὁ σοφὸς περιηγητὴς καὶ ὁ νόθος σουλτάνος.— Περιηγητὴς τις ὁδεύων ἔφθασεν εἰς ἓνα Κράτος τῆς Περσίας· μαθὼν δὲ ὅτι αὐτὸ εἶχεν ἄπειρα διαμάντια, καλοὺς ἵππους καὶ καλοὺς ἀνθρώπους, ἐπαρουσιάσθη δι' ἀναφορᾶς του εἰς τὸν σουλτάνον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἔξαιτῶν νὰ τὸν παραλάβῃ εἰς τὸ παλάτιόν του, ὡς πραγματογνώμονα τῶν τριῶν τούτων εἰδῶν, ἀπὸ τὰ ὅποια εἶχεν ὁ σουλτάνος πολλά· ἐδέχθη τὴν αἴτησίν του ὁ σουλτάνος, καὶ παρουσιάσας τὸν περιηγητὴν ἐνώπιόν του, τῷ ἔδειξεν ἓνα ἀδάμαντα πολύτιμον διὰ νὰ τὸν ἐκτιμήσῃ· ὁ περιηγητὴς θεωρήσας τὸν ἀδάμαντα, εἶπεν εἰς τὸν σουλτάνον· «ἐὰν ὁ ἀδάμας οὗτος δὲν ἤθελεν ἔχει εἰς τὸ κέντρον του ἓν ψῆγμα μαύρης ἄμμου, δὲν ἤθελεν ἐκτιμηθῆ με' ὅλα τὰ χρήματα τοῦ κόσμου». Ὁ σουλτάνος τῷ ἐζήτησεν ἀπόδειξιν· ὁ δὲ περιηγητὴς ἐζήτησε τὴν ἄδειαν νὰ σχίσῃ τὸν ἀδάμαντα καὶ νὰ ἐξάξῃ τὴν μέλαιναν αὐτὴν ἄμμον· τῷ ἐδόθη ἡ ἄδεια, ἔσχισε τὸν ἀδάμαντα, καὶ ἐξαγαγὼν τὴν ἄμμον, τὴν ἐνεχείρισεν εἰς τὸν σουλτάνον, ὅστις θαυμάσας τὴν γνῶσιν τοῦ περιηγητοῦ, διέταξε νὰ τῷ δίδεται δι' ἀνταμοιβὴν μία ὀκτὰ κροάτος κάθε ἡμέραν ἐφ' ὄρω ζωῆς του· τῷ εἶπε δὲ νὰ παρουσιασθῇ τὴν ἐπιούσαν διὰ νὰ ἐκτιμήσῃ τοὺς ἵππους του.

» Ἐπαρουσιάσθη ὁ περιηγητὴς τὴν ἐπιούσαν εἰς τὸν σουλτάνον, ὅστις διέταξε νὰ φέρουν τὸν καλλίτερον ἵππον του, διὰ νὰ τὸν ἐκτιμή-

⁴⁹) Μυθιστόρημα τοῦ Γάλλου Gautier d' Arras, συγγραφὴν περὶ τὸ 1135. Κατὰ τοὺς Edélestand du Meril καὶ Gaston Paris τὸ ἔπος τοῦτο κατὰ τὸ δεύτερον μέρος ἔχει ληφθῆ ἀπὸ παλαιὸν ἀνατολικὸν διήγημα, τὸ δὲ πρῶτον μέρος ἴσως ἀπὸ ἑλληνικὸν μυθιστόρημα, τοῦ ὁποίου νεωτέρα δημώδης παραλλαγὴ εἶναι ὁ Πτωχολέων.

⁵⁰) M. Gidel, «Nouvelles études sur la littérature grecque moderne». ἔνθ' ἄν., σελ. 392 ἐπ.

⁵¹) Κρουμπάχερ, «Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας», ἔνθ' ἄν. τομ. Γ', σελ. 47.

⁵²) Ν. Πολίτου, «Ἱστορία τοῦ Πτωχολέοντος», ἔνθ' ἄν., σελ. 1129 ἐπ.

ση· ὁ περιηγητὴς μόλις εἶδε τὸν ἵππον, καὶ εἶπεν εἰς τὸν σουλτάνον· «ὁ ἵππος αὐτὸς ἤθελεν εἶσθαι ἀμίμητος, ἐὰν δὲν εἶχε φυσικὸν ἑλάττωμα τὸ νὰ κυλιεταί εἰς τὸ ὕδωρ, ἅμα ὅτε ἤθελε περάσει ῥύακα, ἢ κανένα ποταμόν, καθότι μικρὸς ὢν ἐτιράφη πολὺν καιρὸν ἀπὸ τὸ γάλα μιᾶς βουβιάλου, ἣτις ἦτον εἰς τὸν αὐτὸν στάβλον, ὅπου εἶχεν ἀνατραφῆ καὶ ὁ ἵππος»· ὁ σουλτάνος ἐζήτησε πάλιν ἀπόδειξιν, ὁ δὲ περιηγητὴς εἶπε νὰ καθολικεύσῃ εἰς ἵππεὺς τὸν ἵππον, καὶ νὰ περάσῃ τὸν ἔμπροσθεν τοῦ παλατίου ῥύακα, καὶ θέλει ἀποδειχθῆ πραγματικῶς· ὁ δὲ σουλτάνος διέταξεν εὐθύς νὰ γίνῃ· ἀλλὰ μόλις ὁ ἵππος εἰσῆλθεν εἰς τὸν ῥύακα καὶ πάραυτὰ ἔπεσε κυλιόμενος εἰς τὸ ὕδωρ· θαυμάσας δὲ ὁ σουλτάνος καὶ τὴν περὶ τοὺς ἵππους γνῶσιν τοῦ περιηγητοῦ, διέταξε νὰ τῷ προστεθῆ ἄλλη μία ὀκτὰ κρέατος, εἰπὼν εἰς τὸν περιηγητὴν νὰ παρουσιάσθῃ πάλιν διὰ νὰ ἐκτιμήσῃ καὶ ὅσους ἀνθρώπους ἤθελε τῷ παραστήσει.

»Τὴν ἐπαύριον ἐπαρουσιάσθη ὁ περιηγητὴς εἰς τὸν σουλτάνον, ὅστις διατάξας ὅλους τοὺς περὶ αὐτὸν νὰ ἐξέλθωσιν, εἶπε πρὸς τὸν περιηγητὴν· «τίς ἢ ἀνάγκη νὰ ζητῶμεν διὰ νὰ εὐφωμεν τὰς φυσικὰς ἀρχάς, τὰς ιδιότητες, καὶ τὸν τρόπον ἄλλων ἀνθρώπων; θέλω νὰ μὲ εἰπῆς, ἐὰν ἐγὼ εἶμαι γνήσιος υἱὸς τοῦ πατρὸς μου τοῦ σουλτάνου ἢ ὄχι; ὁ περιηγητὴς εὐθύς ἀπεκρίθη, «ὄχι· σὺ εἶσαι υἱὸς τοῦ κασάπαση (μακέλη τοῦ παλατίου), καὶ ἐὰν θέλῃς ἀπόδειξιν, βίασον τὴν μητέρα σου νὰ σοὶ εἰπῆ τὴν ἀλήθειαν, ἐὰν δὲ εὐρεθῶ ψεύστης εἰς τοῦτο, θανάτωσέ με». Θιμωθεὶς ἐπὶ τούτῳ ὁ σουλτάνος δρᾷται τὴν σάπην του, εἰσέρχεται εἰς τὴν μητέρα του, τὴν βιάζει νὰ τῷ εἰπῆ τὴν ἀλήθειαν, προσθεὶς ὅτι, ὡς μητέρα του δὲν θέλει τὴν βιάσει, ὅπως ἂν ἔσχε τὸ πρᾶγμα, ἀρκεῖ μόνον νὰ τῷ εἰπῆ τὴν ἀλήθειαν· βιασθεῖσα ἢ μήτηρ τοῦ σουλτάνου, τελευταῖον ὁμολόγησεν εἰς τὸν υἱὸν τῆς· «ὁ πατήρ σου, υἱέ μου, ἦτον ἄτεκνος, τὸ ὅποιον αὐτὸ θρωροῦσα ἐγὼ, καὶ σκεπτομένη ὅτι ὁ θρόνος ἤθελε πέσει εἰς ἄλλου χεῖρας, ἰσῆξα κρυφίως τὸν κασάπασην τοῦ παλατίου, καὶ σὲ συνέλαβον ἀπὸ αὐτόν, ἰδοὺ, υἱέ μου, αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια, καὶ ὅ,τι ἀγαπᾷς κάμε εἰς ἐμέ». Ἀπορήσας ὁ σουλτάνος ἐπὶ τούτῳ, ἐξῆλθεν ἀπὸ τὸν θάλαμον τῆς μητρὸς του, καὶ προσκαλέσας τὸν περιηγητὴν, τῷ εἶπε· «δὲν εἶναι τόσον παράδοξον τὸ νὰ γνωρίζῃς τοὺς ἀδάμιντας, καὶ τοὺς ἵππους, καθότι αὐτὸ εἶναι τέχνη· ἀλλ' ὅτι ἐγὼ εἶμαι υἱὸς τοῦ κασάπαση πόθεν τὸ ἐγνώρισες;» Ὁ περιηγητὴς ἀπεκρίθη· «ἀπὸ τὴν ἀνταμοιβήν, τὴν ὁποίαν μὲ ἐχορήγησες, καθότι ἐὰν ἦσο υἱὸς βασιλέως, ἤθελες διατάξει νὰ μοὶ δοθῶσι τόσα χρήματα· ἐπειδὴ ὅμως μὲ ἀντέμειψας μὲ κρέας, ἐκ τούτου ἀπέδειξας τὴν φυσικὴν σου ἀρχήν, ὅτι εἶσαι υἱὸς κασάπαση, καὶ ὄχι υἱὸς σουλτάνου»· τότε ὁ σουλτάνος, χορηγήσας εἰς αὐτὸν μίαν ποσό-

τητα χρημάτων, τῷ παρήγγειλε ν' ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὸ κράτος του χω-
ρίς νὰ ἐξηγηθῇ μηδὲν τι περὶ τούτου εἰς κανένα ἄλλον»⁵³.

Ἄν ἔξαιρέσῃ τις τὴν διάφορον ἀρχὴν τῆς ἱστορίας (εἰς μὲν τὸν
«Σοφὸν περιηγητὴν καὶ τὸν νόθον σουλτάνον», ὁ πρωταγωνιστὴς εἶ-
ναι περιηγητὴς τις, εἰς δὲ τὴν «Ἱστορίαν τοῦ Πτωχολέοντος» πτωχεύ-
σας οἰκογενειάρχης), ὡς καὶ τινὰς ἄλλας ἐποισιώδεις διαφορὰς, ἐν ταῖς
λεπτομερείαις, ἢ ὅλην διάρθρωσιν καὶ ἢ ἀνάπτυξιν τῶν δύο μύθων βαι-
νει κατὰ τρόπον παράλληλον καὶ παρουσιάζει καταφανῆ σημεῖα ἐπα-
φῆς, ὥστε οὐδεμία ἀμφιβολία νὰ γεννᾶται περὶ τῆς ἀμέσου σχέσεως
τῶν δύο τούτων διηγημάτων. Εἶναι δὲ γνωστόν, ὅτι κατὰ τοὺς βυζαν-
τινοὺς καὶ μεταβυζαντινοὺς αἰῶνας ὅπως ἐκυκλοφόρουν ἐν ταῖς ἑλλη-
νικαῖς χώραις δυτικὰ μυθιστορήματα καὶ ἄλλαι διηγήσεις, οὗτω, καὶ ἐκ
παραλλήλου, ἐκυκλοφόρουν καὶ πολυπληθῆ ἀνατολικά ἀφηγήματα, με-
ταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἡ ἀνωτέρω ἐκτουρκισθεῖσα ἀνατολικὴ ἱστορία,
τὴν ὁποίαν Ἑλλήν μετριοτάτος ποιητὴς φαίνεται ὅτι διεσκεύασεν ἐπὶ
τὸ ἑλληνικώτερον, μεταφέρον τὸ κέντρον τῆς ἀφηγήσεως εἰς τὴν βυ-
ζαντινὴν πρωτεύουσαν, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ἀπαλλάξῃ τελείως αὐτὴν
τῶν ἀρχικῶν ἀνατολικῶν στοιχείων⁵⁴.

Ἡ ἀνέκδοτος παραλλαγή, τὴν ὁποίαν δημοσιεύομεν τὸ πρῶτον κα-
τωτέρω, δικαιολογεῖ τὴν γνώμην τοῦ Πολίτου, ὅτι «Ἡ διήγησις αὕτη
ἦν ἴσως κοινοτάτη, καὶ πολλὰ παραλλαγὰ αὐτῆς κατὰ πᾶσαν πιθανό-
τητα ἐφέροντο»⁵⁵. Ἔχει τὸν τίτλον «Ριμάδα εἰς κάποιον γέροντα» καὶ
σύγκειται ἐκ 332 στίχων, καταλογάδην γεγραμμένων. Εἶναι ἐπομέ-
νως ἢ βραχυτέρα, ἀλλὰ καὶ ἡ νεωτέρα γνωστὴ παραλλαγή, μαρτυ-
ροῦσα ὅτι μέχρι τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ὁ μῦθος οὗτος ἐξηκολούθει
νὰ παραδίδεται διὰ τῆς γραπτῆς καὶ στοματικῆς παραδόσεως καὶ δὴ
εἰς τὰς λαϊκὰς τάξεις, ὑφιστάμενος, ὡς ἦτο φυσικόν, διαρκεῖς ἀλλοιώ-
σεις καὶ μεταβολάς.

Ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον, ἡ παροῦσα παραλλαγή παρουσιάζει με-
γάλην συγγένειαν πρὸς τὴν σπουδαίαν τῆς Βυτίνης ἱκανοὶ μάλιστα
στίχοι ἐπαναλαμβάνονται ἀκέραιοι καὶ εἰς τὰς δύο ταύτας παραλλαγὰς,

⁵³) Δ. Χ. Ἀσλάνη, «Μῦθοι, μυθιστορίαὶ καὶ διηγήματα», ἐνθ' ἄν., σελ.
66 - 69. Τὸ ἀνωτέρω διήγημα ἀναδημοσιεύει καὶ ὁ Πολίτης ἐν «Ἱστορίᾳ τοῦ
Πτωχολέοντος», ἐνθ' ἄν., 1129α - 1130β.

⁵⁴) Ἀνατολικὴν ἐπίδρασιν παραδέχεται καὶ ὁ Καλιτσουνάκης, «Τὸ
μεσαιωνικὸν στιχοῦρημα κλ.», ἐνθ' ἄν., σελ. 307, καὶ ὁ Βουτιεριδης,
«Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας», ἐνθ' ἄν., σελ. 163 ἐπ.

⁵⁵) Ν. Πολίτου, «Ἱστορία τοῦ Πτωχολέοντος», ἐνθ' ἄν., σελ. 1126β.

ὥστε δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἔχουσι κοινὸν πρότυπον⁵⁰. Ἡ ἀφήγησις στερεῖται προλόγου, ἀρχομένη ἀπ' εὐθείας μετὰ τὰς περὶ τοῦ πρωταγωνιστοῦ πληροφορίας, εἰς τὰς ὁποίας ἀκολουθεῖ ἡ ἱστορία τῆς πτωχεύσεως καὶ ἡ συμβουλή πρὸς τὰ τέκνα του, ὅπως μεταφέρουν καὶ πωλήσωσιν αὐτὸν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἡ ἀγορὰ ἐκ μέρους τοῦ βασιλέως, ἡ ἐπιτυχὴς ἀπόκρισις εἰς τὰς τέσσαρας δοκιμασίας (ἵππου, πολυτίμου λίθου, κόρης, καταγωγῆς τοῦ βασιλέως), ἡ ἀπελευθέρωσις καὶ ἡ ἐπιστροφή τοῦ ἐκ νέου πλουτήσαντος Λέοντος εἰς τὴν οἰκογένειάν του. Ὡς εἰς τὴν παραλλαγὴν τῆς Βυτίνης, οὕτω καὶ εἰς τὴν παραλλαγὴν ταύτην ἔχουσι παραλειφθῆ τὰ ἐπουσιώδη μέρη καὶ αἱ μακρὰ περιγραφαί, αἵτινες χαρακτηρίζουσιν ἰδίᾳ τὴν παραλλαγὴν τῆς Βιέννης.

Γλώσσα τῆς παρούσης παραλλαγῆς εἶναι ἡ δημοτικὴ, περισσότερον ὁμοίομορφος καὶ ὁμαλωτέρα τῆς τῶν ἄλλων παραλλαγῶν, ἀλλὰ μὴ ἔστερημένη καὶ αὕτη ἀρχαϊζόντων τινῶν τύπων, ὡς ὁ γέρον (10, 78, 123 κ.λ.), τὴν φύσιν (12), πεπαιδευμένος (19), τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας (22, 31), πωλήσετε (24), τὴν τοῦ Κωνσταντίνου πόλιν (27), ἐκ τραχήλου (33), τῆς Βυζαντίδος (41, 101 κ.λ.), τὴν ἀπόκρισιν (63), ἀληθῆς (123) κ.λ. Ἡ χρῆσις τῶν ξενικῆς καταγωγῆς λέξεων εἶναι μᾶλλον περιωρισμένη· δυτικῆς προελεύσεως εἶναι αἱ λέξεις: καμάρα (87), κανάτα (302), κασιβελος (275), κουμάρι (309), κουρσεύω (7), κούπα (89, 179, 302), μάγκιπος (250, 251, 264 κ.λ.), μπουκῶν (90), παλάτι (187, 219), πιστάρδι (217, 233), ριμάδα, στράτα (113, 124), φλώρος, φλωρίον (320), φόρος (36, 42, 96, 142), φουρνιάρης (273, 280), ἀνατολικῆς δὲ προελεύσεως αἱ λέξεις: λοφὲς (128), μπεξεργιάνης (93, 130, 159), παζάρι (37, 43, 67 κ.λ.), σουλτιάνα (260, 267), τιμάρι (308), φαρίν (94) κ.λ.

Τὸ μέτρον, ὡς καὶ εἰς τὰς ἄλλας παραλλαγὰς, εἶναι ὁ ἀνομοιοκατάληκτος τροχαϊκὸς ὀκτασύλλαβος, μὴ ἀπηλλαγμένος στιχουργικῶν τινῶν σφαλμάτων, ὀφειλομένων εἰς τὴν ἀβλεψίαν τοῦ γραφέως καὶ δυναμένων εὐχερῶς νὰ διορθωθῶσιν, ὡς :

στιχ. 231 : *κ' εἶναι πολιτικῆς ἐγγόνι* γράφε: *κ' εἶν'*
 » 241 : *εἰς φυλακὴν νὰ μὴ μὲ βάλῃς,* » : *᾿ς φυλακὴν*
 » 291 : *ὡσὰν σ' εἶπεν ὁ γεροντάκις* » : *εἶπε ὁ*
 » 315 : *τὸν καλὸν γεροντάκι* » : *τὸν καλὸν τὸν γεροντάκι*

Εἰς τὸ τέλος τοῦ κειμένου, γραφεῖσαι δι' ἄλλης χειρός, διακρίνον-

⁵⁰) Πβ. παραλλαγὴν Βυτίνης στ. 3 - 4 : ἡμετέραν 4 - 5, Βυτίνης 5 - 6 : ἡμετερο. 6 - 7, Βυτίνης 19 : ἡμετερο. 22, Βυτίνης 30 - 31 : ἡμετερο. 31 - 32, Βυτίνης 42 - 44 : ἡμετερο. 40 - 43 κλ.

ται αἱ κάτωθι λέξεις «*Χεῖρ Διονυσίου μοναχοῦ*», ὄνομα, ὅπερ πρέπει νὰ ὑποδεικνύη τὸν γραφέα αὐτοῦ.

Τὸ χειρόγραφον σφύζεται ἐν καλῇ καταστάσει, ἡ δὲ γραφή εἶναι καθαρά (μὲ τινὰς διορθώσεις ἐπενεχθείσας παρὰ τοῦ ἰδίου γραφέως). Ὑπάρχουν, κατὰ τὸ σύνθηδες, πολλαὶ ἀνορθογραφίαι, ἡ δὲ στίξις ἔχει τεθῆ εἰκῆ καὶ ὡς ἔτυχεν.

Παριθετόμεν κατωτέρω συγκριτικὸν πίνακα τῶν τεσσάρων παραλλαγῶν :

	Παραλλαγή Παρισίων	Παραλλαγή Βιέννης	Παραλλαγή Βυτίνης	Ἡμετέρα παραλλαγή
στίχοι ἐμβόλιμοι	1—19	—	—	—
πρόλογος	—	1—30	—	—
ποιὸς ὁ Πτωχολέων	20—46	31—47	1—4	1—5
πτώχευσις καὶ συμβουλαὶ πρὸς τέκνα	47—108	48—172	5—27	6—35
μεταφορὰ καὶ ἀγορὰ παρὰ βασιλέως	109—157	173—286	28—122	36—91
ἀπόδειξις πολυτίμου λίθου	158—225	287—415	178—231	129—181
ἀπόδειξις ἵππου	—	416—482	122—177	92—128
ἀπόδειξις κόρης	226—286	483—689	232—284	182—234
καταγωγὴ βασιλέως	287—357	690—830	285—381	235—312
ἐπιστροφὴ Λέοντος	358—380	831—933	382—409	313—322
ἐπιμύθιον	381—384	934—939	—	323—332

ΡΙΜΑΔΑ ΕΙΣ ΚΑΠΟΙΟΝ ΓΕΡΟΝΤΑ

- (φ. 1v) *Κάπου εἰς τόπον ἦτον χώρα,
καὶ ἔς τὴν χώρα ἦτον γέρος
φρόνιμος πολλὰ καὶ πλούσιος·
εἶχεν υἱοὺς καὶ θυγατέρες
5 καὶ μὲ τοὺς γαμπροὺς ἀντάμα.
Ἦλθε δύστηνος ὁ χρόνος
κ' ἐκουρσεύτηκεν ἡ χώρα,
δοῦ ἴτον ὁ γεροντάκις·
φτώχυναν καὶ τὰ παιδιὰ του,
10 καὶ ἐπένετον ὁ γέρων.*

8. ἐν τῷ χειρογράφῳ, μετὰ τὸν στίχον τοῦτον ἐκ παραδρομῆς, προφανῶς, ἐπαναλαμβάνεται ὁ στίχ. 7.—10. *ἐπένετον* : *εἰφαίνετον, χγφ.*

- Ἦτον δὲ καὶ λιθογνώστης
καὶ ἐγνώριζε τὴν φύσιν
τῶν ἀλόγων καὶ ἀνθρώπων,
ἀπὸ ποίαν φυλὴν εἶναι
15 καὶ ἀπὸ τί γενεὰν κρατειοῦνται.
Τότε λέγει τὸν υἱὸν του,
τὸν τρανύτερον ἀπ' ὄλους,
κείνου τοῦ γραμματισμένου,
τοῦ πολλὰ πεπαιδευμένου·
20 «ὦ παιδιά μου, δέσετέ με
καὶ ἀλσιδοφορέσετέ με
ἐκ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας
(φ. 2r) ὥσπερ | δένουσι τοὺς σκλάβους·
σύρτε καὶ πωλήσετέ με
25 ἔς τὴν μεγάλην Βυζαντίδα,
τὴν περίφημον ἀπ' ὄλες
τὴν τοῦ Κωνσταντίνου πόλιν,
γὰρ νὰ ζήσετε, παιδιά μου,
τοῦτον τὸν σιενὸν τὸν χρόνον».
30 Δένουσι τὸ γεροντάκι
ἐκ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας,
καὶ δευέρον ἐκ τραχήλου
πάγουσι γὰρ τὸν πωλήσουν
ἔς τὴν μεγάλην Βυζαντίδα,
35 ὁπῶχει τὴν βασιλείαν.
Ἐβγαλάν τον εἰς τὸν φόρον
καὶ πωλοῦν τον ἔς τὸ παζάρι.
Πάν καὶ λέν τὸν βασιλέα
οἱ παραστεκάμενοί του·
40 «Βασιλέα, βασιλέα
τῆς μεγάλης Βυζαντίδος,
γέρον ἤφεραν ἔς τὸν φόρον
καὶ πωλοῦν τον ἔς τὸ παζάρι».
Λέγει τους ὁ βασιλέας·
45 «Πάραντα ἐκεῖ τῆς ὥρας
σύρτε, ὄωτήσετέ τον,
ξεύρει τίποτε τεχνίτσα;»
Καὶ πηγαίνουν καὶ ρωτοῦν τον
καὶ καλὰ τὸν ἐξετάζουν·
50 «Λέγε, λέγε, γεροντάκι,

- ξεύρεις τίποτε τεχνίτζα;»
 (φ. 2ν) Καὶ | καλὰ τοὺς ἀποκριθῆ
 ὁ καλὸς ὁ γεροντάκις·
 «Ξεύρω τέχνην, ἄρχοντά μου,
 55 ὅτι εἶμαι λιθογνώστης,
 καὶ γνωρίζω τί ἀξίζουν
 τὰ πολύτιμα λιθάρια,
 καὶ γνωρίζω καὶ τὴν φύσιν
 τῶν ἀνθρώπων καὶ ἀλόγων
 60 ἀπὸ τί γενεὰν εἶναι
 καὶ ἀπὸ τί φυλὴν κρατειῶνται.»
 Εἶπασιν τὸν βασιλέα
 τὴν ἀπόκρισιν τοῦ γέρου·
 κ' εἰπέ τους ὁ βασιλέας·
 65 «Σύρτετε, ἀγοράσειτέ τον».
 Τότε πάσι 'ς τὸν υἱόν του
 νὰ ποιήσουν τὸ παζάρι.
 «Τί τὸν λὲς τὸν γεροντάκι
 νὰ τὸν πάρωμε, καλέ μου;»
 70 Λέγει τους ὁ υἱὸς τοῦ γέρου,
 τοῦ φρονιμωτάτου κείνου·
 «Πέντε χιλιάδες γρόσια
 δότε, ἀγοράσειτέ τον».
 Κ' εἶπανε οἱ μεγιστᾶνοι·
 75 «Σὰν πολλὰ' ναι σου, καλέ μου,
 σὲ πολλὴ τιμὴ τὸν λέγεις·
 (φ. 3γ) μὸν' | κατέβασέ τον λίγο».
 Ὁ δὲ γέρον πλαιγιάζει
 καὶ κρυφὰ τοὺς συντυχαίνει·
 80 «Πλέον ἀξίζω, ἄρχοντά μου,
 μόνον δῶσ' τα, κ' ἔπαρέ με.
 Οὐδ' αὐτοὶ τί πωλοῦν ξεύρουν,
 οὐδὲ σὺ τί ἀγοράζεις».
 Τότε' ἐδώκασιν τὲς πέντε
 85 καὶ 'πηρεν τὸν γεροντάκι.
 Πάν' τον εἰς τὸν βασιλέα,
 κ' ἔδωκάν τον μιὰ καμάρα
 κ' ἐν' ἀφοῦτο παξιμάδι

---

 75. οσθ : οσ' κγθ.

- 90 και μίαν κούπα κρασάκι,
 νὰ περνάη τὴν ζωὴν του,
 και νὰ ἔχη τὴν τιμὴν του.
 Κ' ἐπεράσαν δύο μῆνες,
 κ' ἦλθεν ἕνας μπεζεργιάνης·
 95 φαρὶν εἶχε νὰ πωλήσῃ
 και νὰ τὸ ἐξοδιάσῃ.
 Ἐβγαλέ το εἰς τὸν φόρον,
 και πωλεῖ το ἔς τὸ παζάρι.
 Πὰν και λὲν τὸν βασιλέα
 100 οἱ παραστεκάμενοί του·
 «Βασιλέα, βασιλέα
 τῆς μεγάλης Βυζαντίδος,
 ἄλογο χαριτωμένον
 ἤφεραν εἰς τὸ παζάρι».
 Λέγει τους ὁ βασιλέας
 105 τοὺς παραστεκάμενούς του·
 «Σύρτε εἰς τὸν γεροντάκι,
 110 (φ. 3v) ἔς τὸν ἀγοραστήν μου | σκλάβον
 νὰ ἰδῇ νὰ τὸ γνωρίσῃ
 ἀπὸ ποίαν φυλὴν εἶναι».
 Κ' ἔρχεται ὁ γεροντάκις
 κ' ἐσταμάτησε και λέγει·
 «Χοντρομέρι, χοντροκόπρι,
 ἀργοκίνητο ἔς τὴ σιράτα.
 Ἡ φοράδα σὰν τὸ ἴγννα,
 115 ἐνόφισεν, ὡς λογιᾶζω,
 τὸ ταλαίπωρον πουλάρι
 ὄρφανὸν ἔμεινε βλέπω.
 Βουβαλάρη τὸ ἐδῶκαν
 κ' ἔπινε βουβάλας γάλα·
 120 και βουβάλας τάξιν ἔχει
 και βουβάλας σιράταν κάμνει».
 Ἐξετάσασι τὸ πρᾶγμα,
 κ' ἦτον ἀληθῆς ὁ γέρον·
 κ' ἐτιμήθηκεν ὁ γέρον,
 125 Κ' ἔδωκέ τον ὁ ἀφέντης
 ἄλλο ἕνα παξιμάδι
 και δύο κοῦπες κρασάκι·
 και ἀβγατίσθη ὁ λοφές του.

- 130 Κ' ἐπεράσαν δύο μῆνες,
 κ' ἦλθεν ἄλλος μπεζεργιάνης
 ἀπὸ τῆς μεγάλης Ἰνδίας.
 Κ' εἶχε λίθον νὰ πωλήσῃ
 πολυτίμητον διαμάντι
 κ' εἶχε σὲ χρυσὸ κουτάκι
- 135 τὸ λιθάρι ἐβαλμένον.
 Κ' ἐτιμῆθηκεν ὁ λίθος
 ὡς ἐξήντα χιλιάδες. |
- (φ. 4r) Πάν καὶ λὲν τὸν βασιλέα
 οἱ παρασιτεκάμενοί του
- 140 «Βασιλέα, βασιλέα
 τῆς μεγάλης Βυζαντίδος,
 λίθος ἦλθεν εἰς τὸν φόρον
 καὶ πουλεῖται ἔς τὸ παζάρι».
- Κ' ἐθνυμώθη ὁ βασιλέας
- 145 πῶς δὲν πάσιν εἰς τὸν γέρον.
 Καὶ δορίζει νὰ τὸν φέρουν
 τὸν πραγματευτήν, ἐν τάχει,
 καὶ νὰ φέρῃ καὶ τὸν λίθον,
 νὰ ἰδοῦν νὰ τὸν τιμήσουν.
- 150 Ἔρχεται λοιπὸν ὁ γέρος,
 ὁ καλὰ πεπαιδευμένος,
 καὶ τιμᾷ τὸν δύο καρῦδια,
 ὅτι ἦτον ψεματένιος,
 κ' εἶχε ἕνα σκοληκάκι,
- 155 ὅπου τὸ ἴδιδε τὴν λάμπιν.
 Καὶ τὸ ἤξευρεν ὁ γέρος
 ὅτι, σὰν ψοφήσ' ἐκεῖνο,
 μένει σκοτεινὸς ὁ λίθος.
- Κ' ἐθνυμώθη ὁ μπεζεργιάνης
- 160 κ' εἶπε πρὸς τὸν γεροντάκι
 «Πῶς νὰ ξεύρωμεν ὡς λέγεις
 καὶ ἀληθινὸς ἂν εἶσαι;»
 Τότε λέγει τοὺς ὁ γέρος,
 ὁ πολλὰ πεπαιδευμένος:
- 165 «Φέρετέ μοι βάτου φύλλα
 (φ. 4v) καὶ ἀπὸ σπάρτον | μίαν θίζαν,

143. πουλεῖται : πουλέται χρφ.

νὰ καπνίσωμεν τὸν λίθον,
 νὰ ψοφήσῃ τὸ σκωλήκι,
 νὰ γνωρίσῃ ἴτι ἀξίζει
 170 μόνον δυὸ κουφὰ καρύδια».

Φέρουσί τον βάτου φύλλα
 καὶ ἀπὸ σπάρτον μίαν ρίζαν
 καὶ καπνίζουσι τὸν λίθον·
 175 κ' ἐψοφίσθη τὸ σκωλήκι
 κ' ἐτυφλώθηκεν ὁ λίθος.
 Καὶ ἐτιμήθηκεν ὁ γέρος
 καὶ περίφημος ἀκούσθη.
 Κ' ἔδωκέν τον ὁ ἀφέντης
 180 ἄλλη μία κούπα κρασάκι,
 κ' ἔν' ἀφοῦτο παξιμάδι·
 καὶ ἀβγατίσθη ὁ λοφές του.
 Κ' ἐπεράσαν δύο μῆνες
 ἀφοῦ σβήσθηκεν ὁ λίθος,
 185 προσενοῦν εἰς τὸν ἀφέντη
 ἓνα εὐμορφον κορίτσι.
 Κράζει ὁ βασιλεὺς τὸν γέρο
 καὶ ἀνεβαίνει ἔς τὸ παλάτι·
 δίδει του κρασί καὶ πίνει
 190 παξιμάδι καὶ μπουκκώνει,
 νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν κόρην
 νὰ ἰδῇ νὰ τὴν γνωρίσῃ
 ἀπὸ ποίαν φυλὴν εἶναι
 καὶ ἀπὸ τί γενεὰν κρατειέται.
 Τότε πάγει ὁ γεροντάκις
 195 καὶ τὴν μάννα της ἐλάλει·
 «Ἐβγα δά, | κυρά, παρέξω
 κ' ἔστειλέ με ὁ βασιλέας
 νὰ ἰδῶ τὴν θυγατέρα,
 200 τὴν χιλιακριβὴν σου κόρην,
 νὰ ἰδῶ νὰ τὴν γνωρίσω
 ἀπὸ τί γενεὰ κρατειέται».

Τότε βγαίνει τὸ κορίτσι,
 στέκεται ὄμπρὸς ἔς τὸν γέρον.
 Λέγει τὴν ὁ γεροντάκις,

204. τὴν : τὸν χγφ.

- 205 ὁ καλὸς ἀποκρισάρις·
«Σύρε, πάνω, σύρε κάτω,
σύρε κεῖθε κ' ἔλα δῶθε,
νὰ ἰδῶ, νὰ σὲ γνωρίσω
ἀπὸ τί γενεὰ κρατεῖσαι».
- 210 Πῆγε κεῖθε, κ' ἦλθε δῶθε,
κ' ἔσταμάτησεν ὀμπρὸς του.
Λέγει «Γέρο, πῶς μὲ εἶδες;»
Λέγει τῆς ὁ γεροντάκις·
«Πολιτικῆς εἶς' ἐγγόνι
- 215 καὶ πουτάνας θυγατέρα,
καὶ ἐσὸν ἔς τὰ ἴστερινά σου
θέλεις κάμει καὶ παστάρδι,
γιὰ ντροπὴ τοῦ βασιλέως
καὶ αἰσχύνῃ εἰς τὸ παλάτι».
- 220 Καὶ γυρίζει καὶ παγαίνει
τότε εἰς τὸν βασιλέα,
ὁ περίφημος ὁ γέρος,
ὁ πολλὰ ἐξακουσμένος.
Καὶ ἀπὸ μακρὰ τὸν εἶδε,
- 225 καὶ σιμά του τὸν καθίζει·
«Τ' εἶδες», λέγει, «γεροντάκι,
(φ. 5ν) εἰς ἐκεῖνο | τὸ κορίτσι;»
Λέγει τον ὁ γεροντάκις
«Εἶδά την, ὦ βασιλέα,
- 230 κ' εἶν' πολιτικῆς ἐγγόνι
καὶ πουτάνας θυγατέρα,
καὶ αὐτὴ ἔς τὰ ἴστερινά της
θέλει κάμει καὶ παστάρδι,
ἐντροπὴ ἔς τὴ βασιλεία σου».
- 235 Λέγει τον ὁ βασιλέας·
«Δεῖξέ με κ' ἐμένα, γέρον,
ἀπὸ τί γενεὰ κρατεῖωμαι».
Λέγει τον ὁ γεροντάκις·
«Ὅμοσέ μου, βασιλέα,
- 240 ἔς φυλακὴν νὰ μὴ μὲ βάλῃς,
θάνατον νὰ μὴ μὲ δώσῃς
καὶ νὰ μὴ μὲ βασανίσῃς,

230. κ' εἶν' : κείναι χγρ.—231. πουτάνας : ποτάνας χγρ.—240. ε' φυλακὴν : εἰς φυλακὴν χγρ.

- καὶ νὰ σὲ τ' ὁμολογήσω
ἀπὸ τί γενεὰ κρατεῖέσαι».
- 245 Ὡμοσεν ὁ βασιλέας
πὼς κακὸν νὰ μὴ τὸν κάμη·
κ' ἔσταμάτησεν ὁ γέρος,
κ' εἶπε πρὸς τὸν βασιλέα·
- 250 «Καὶ μαγκίπου υἱὸς ὑπάρχεις,
καὶ μαγκίπου τάξιν ἔχεις,
καὶ τὴν βασιλείαν πῶχεις
παρὰ φύσει τὴν ἐπῆρος·
κ' εἶσαι φυσικὸς χωριάτης,
ὡσὰν ἓνας ἰδιώτης».
- 255 Λέγει τὸν ὁ βασιλέας
(φ. 6r) καὶ γλυκὰ συνο | μιλεῖ τὸν·
«Σῶπα, σῶπα, γέροντά μου,
νὰ ὑπάγω νὰ ρωτήσω
καὶ τὴν ἐδικήν μου μάννα,
- 260 τὴν εὐγενικὴν σουλιάνα»,
«Ἦ βασιλίσσα μητέρα,
τί'ναι αὐτὰ ὁποῦ λέγει ὁ γέρος·
καὶ μαγκίπου υἱὸς ὑπάρχω,
καὶ μαγκίπου τάξιν ἔχω,
- 265 κ' εἶμαι φυσικὸς χωριάτης
ὡσὰν ἓνας ἰδιώτης».
Κ' εἶπε τότε ἡ σουλιάνα·
«Ἄκουσέ με, βασιλέα,
τὴν μητέρα σου ἐμένα,
- 270 κακὸν δὲν ἔκαμα σένα.
Βασιλεὺς γάρ, ὁ ἀνῆρ μου,
ἄτεκνος ὑπῆρχε πάντα,
κ' ἦλθε γέρων φουρνιάσης,
ὁ χοντροὸς ὁ καρβουνάρης,
- 275 ὁ κατζίβελος χωριάτης,
πῶκαμε πολλὰ γυφτοῦδια,
καὶ ἀνταμώθηκε μ' ἐμένα,
κ' ἔκαμα, νιέ μου, σένα.
Κι ἄν δὲν τό'στεργα, παιδί μου,
- 280 ἤθελες φορνίξει πίτιες,

- νὰ σὲ λείπη ἡ βασιλεία,
 κ' ἡ πολλὴ ἡ παρρησία.
 (φ. 6v) Τὸ λοιπόν, καθὼς | σὲ εἶπεν
 ὁ εὐγενικὸς ὁ γέρος,
 285 καὶ μαγκίπου νίδος ὑπάρχεις,
 καὶ μαγκίπου τάξιν ἔχεις,
 καὶ τὴν βασιλείαν πῶχεις
 παρὰ φύσιν τὴν ἐπῆρες,
 290 κ' εἶσαι φνυκὸς χωριάτης,
 ὅσῃν σ' εἶπε ὁ γεροντάκις».
- Παίρνει πὰ 'ς τὸν γεροντάκι
 ὁ καλὸς ὁ βασιλέας
 καὶ τὸν χαιρετᾷ καὶ λέγει·
 295 «Γεῖά σου, τιμημένε γέρον,
 πού 'δες με κ' ἐγνώρισές με,
 ἀπὸ τί γενεᾶ κρατειῶμαι,
 καὶ ἐν τῷ ἅμα εἶπές με το·
 καὶ ἀληθινὸν σὲ ἦρα».
- Λέγει τὸν ὁ γεροντάκις,
 300 τὸν καλὸν τὸν βασιλέα·
 «Ὅταν σ' εἶδα, βασιλέα,
 ἀπὸ κούπα εἰς κανάτα
 καὶ ἀπὸ φοῦρον παξιμάδι,
 305 ὡς τάχα διὰ τιμάρι,
 κ' ἔκαμνες εὐεργεσίας
 εἰς ἀνταμοιβὴν σοφίας,
 καὶ δὲν μ' εἶδες κομματί
 ἢ χωρίον διὰ τιμάρι,
 310 μόν' κρᾶσι μὲ τὸ κουμάρι
 κ' ἔν' ἀφρᾶτο παξιμάδι,
 εἶδά σε κ' ἐγνώρισά σε
 (φ. 7r) καὶ καλὰ κα | τάλαβά σε».
- Λέγει τὸν ὁ βασιλέας
 τὸν καλὸν τὸν γεροντάκι·
 315 «Νὰ σ' εἶδα χίλια φλωρία,
 νὰ σε κ' ἔλευθερωμένος,
 καὶ νὰ μὴ τ' ὁμολογήσης
 ἀπὸ τί γενεᾶ κρατειῶμαι».

290. εἶπε : εἶπεν χγρ.—314. τὸν γεροντάκι : γεροντάκι χγρ.

- 320 Ὡ χαρὰ ἔς τὸ γεροντάκι,
ὁποῦ κέρθισε τοὺς φλώρους
κ' ἐδιάβη ἔς τὰ παιδιὰ του
καὶ ἔς τὰ σπίτια τὰ δικά του.
Κ' εἶδασίν τον κ' ἐχαρήκαν
ποὺ τοὺς ἤφερε τὴν προῖκα
- 325 καὶ τὸν Κύριον δοξάσαν,
ὁποῦ δίδει τὴν σοφίαν
καὶ τὴν ἀγαθὴν καρδίαν·
δίδει δὲ καὶ προμηθείας
εἰς τοὺς ἐπιτωχοὺς καὶ χήρας.
- 330 Ἄμην, ἄρχοντες, εἰπέτε
νῦν τε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας
τῶν αἰώνων ἄμην, ἄμην.

Χεῖρ Διονυσίου μοναχοῦ.

Αὕτη εἶναι ἡ νέα καὶ μέχρι τοῦδε ἄγνωστος παραλλαγή τῆς «Ἱστορίας τοῦ Πτωχολέοντος», τῆς ὁποίας ἡ μελέτη καὶ ἡ συγκριτικὴ μετὰ τῶν ἄλλων γνωστῶν ἔρευνα, θέλει συντελέσει εἰς τὴν καλυτέραν γνωριμίαν τοῦ μεσαιωνικοῦ τούτου στιχουργήματος. Ὡς δ' ὀρθῶς παρατηρεῖ καὶ ὁ Πολίτης, «ἐκ τῶν τοιούτων ἔργων οὐ μόνον πολυτίμους ἐνίοτε πληροφορίας ἀρνούμεθα, ἀλλὰ καὶ πρὸς διαφώτισιν τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας τοῦ μέσου αἰῶνος καὶ τῆς ἐν γένει ἱστορίας τοῦ ἔθνους ἡμῶν πολλὰ ἐξάγομεν».

Λεπτομερεῖς παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ κειμένου τῆς «Ἱστορίας τοῦ Πτωχολέοντος» (κατὰ τὸ χειρόγραφον τῆς Βιέννης) ἐδημοσίευσεν ὁ Καλιτσουνάκης ἐν τῇ μνημονευθείσῃ μελέτῃ αὐτοῦ. Ἐνταῦθα προστίθενται γενικαί τινες σημειώσεις ἀφορῶσαι εἰς τὴν ἀνά χειρας παραλλαγὴν.

1.— *χώρα*. Ὁ ποιητὴς γράφει ἀορίστως *χώρα*, χωρὶς νὰ καθορίσῃ ταύτην· βλ. σχετικὰς παρατηρήσεις ἀνωτέρω.

6.— *δύστυχος χρόνος*. Εἰς ἄλλας παραλλαγὰς ὁ χρόνος καλεῖται ἀσύστατος (Πβ. Κ α λ ι τ σ ο υ ν ά κ η ν, ἐνθ. ἀν., σελ. 308).

11.— Ἐνταῦθα ὁ ποιητὴς ὀνομάζει κατὰ τὴν ὀρθὴν σειρὰν τὰς μαντικὰς ἱκανότητας τοῦ Πτωχολέοντος, ἥτοι γινῶσιν ὀρυκτῶν (ἀψύχου φύσεως), ζῳῶν (ζωϊκοῦ βασιλείου) καὶ ἀνθρώπων, ἀλλ', ὡς εἶδομεν, ἐν τῇ ἀφηγήσει προτάσσει τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Ἰππου τοῦ ἐπεισοδίου τοῦ πολυτίμου λίθου.

21.— *ἀλυσιοφορέστε* = ἀλυσιοφορέσετε, δηλ. ἀλυσοδέσατε (πβ. παραλλαγὴν Βιέννης, στιχ. 177: ἀλυσιοχειροδεμένον).

25.— Ὁ ποιητὴς γράφει πάντοτε *Βυζαντίς* (πβ. στιχ. 34, 41, 101, 141 κλ.) καὶ μόνον ἄπαξ τὴν τοῦ *Κωνσταντινου πόλιν* (στ. 27).

36.— *φέρον* (= ἀγορὰ) καὶ κατωτέρω *παζάρι* (στιχ. 43, 97 κλ.). Ἡ παραλ-

λάβη τῆς Βιέννης γράφει *ἀγορά*, ἡ δὲ παραλλαγή τῆς Βυτίνης χρησιμοποιεῖται ἀμφοτέρως τοὺς ὄρους : *φόρος* καὶ *παζάρι*.

57.— *πολύτιμα λίθαινα* : περὶ τῆς σημασίας τῶν πολυτίμων λίθων ἐν τῇ Ἀνατολῇ βλ. M. Gidel, «Nouvelles études sur la littérature grecque moderne», ἐνθ' ἄν., σελ. 393 ἐπ.

72.— *γρόσια* : ἐν ταῖς παραλλαγίαις τῶν Παρισίων καὶ τῆς Βιέννης, ἀντὶ τῶν γροσίων, ἀναφέρονται ὡς νόμισμα τὰ *ὕπερπυρα*, ἐν δὲ τῇ παραλλαγῇ τῆς Βυτίνης τὰ *ργιάλια*.

93.— *μπεξεργιάνης* : ἡ παραλλαγή τῆς Βυτίνης γράφει *μπαζαργιάνης* (ἐκ τοῦ *μπαζάρ*), αἱ δὲ παραλλαγῆαι τῶν Παρισίων καὶ τῆς Βιέννης *πραγματευτής* καὶ *πραματευτής*.

112.— *χοντρομέρι* : ὁ ἔχων χονδρὸν μηρόν.

118.— *βουβαλάρης* : βουκόλος. Ἡ παραλλαγή τῆς Βιέννης γράφει *βουκολάρης* (πβ. καὶ Ἰω. Καλιτσουνάκη, ἐνθ' ἄν., σελ. 311).

131.— *ἀπὸ τῶν μεγάλων Ἰνδίων* : οὕτω καὶ ἡ παραλλαγή τῆς Βυτίνης κατὰ τὴν παραλλαγὴν τῶν Παρισίων ὁ ἔμπορος εἶναι *Συριανὸς* (στιχ. 160).

166.— *σάριον*, τὸ ἀρχαῖον *σάρτιον*, εἶδος φυτοῦ. Εἰς τὰς παραλλαγὰς τῶν Παρισίων καὶ τῆς Βιέννης ἀντιθέτως καλεῖται ὁ *καβάτωρ*, θραύων τὸν πολυτιμὸν λίθον, ἐξ οὗ ἐξέρχεται ὁ σκώληξ.

184.— *προξενεῶν*, ἀντὶ προξενεύου.

206 ἐπ.— Εἰς τὰς παραλλαγὰς τῶν Παρισίων καὶ τῆς Βιέννης, ἡ δοκιμασία τῆς κόρης εἶναι λεπτομερεστέρα.

214.— *πολιτικὴ* : κοινὴ γυνή· περὶ τῶν δημοσίων γυναικῶν ἐν Βυζαντίῳ πβ. Φ. Κοκκουλέ, «Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός», Ἀθήναι, 1948, τομ. Β', II, σελ. 117 ἐπ.

249.— *μαγκίπου* : πβ. Ἰω. Καλιτσουνάκη, ἐνθ. ἄν., σελ. 313. Περὶ τῶν ἐπαγγελμάτων παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς βλ. Φ. Κοκκουλέ, ἐνθ. ἄν., τομ. Β', I, σελ. 179 ἐπ.

253.— *φυσικὸς χωριάτης*, χωριάτης ἐκ φύσεως, ἐκ καταγωγῆς.

315.— *φλωρία* καὶ κατωτέρω *φλώρους* (στ. 320). Ἡ παραλλαγή τῶν Παρισίων γράφει *στάμνα* (στιχ. 368), ἡ τῆς Βιέννης *διδράχματα* (στ. 894) καὶ *ὕπερπυρα* (στ. 914, 920) καὶ ἡ τῆς Βυτίνης *ργιάλια* (στ. 388) καὶ *δουκάτα* (στ. 395).

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Θ. ΖΩΡΑΣ